

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Sulpici[i] Severi Presbyteri Opera Omnia

Sulpicius <Severus>

Amstelodami, 1665

Dialogi Tres.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11490

SULPICI SEVERI
DIALOGI TRES.

DIALOGUS I.

De virtutibus Monachorum Orientalium.

UM in unum locum ego & Gallus noster convenissemus, vir mihi & propter Martini memoriam (ex illius enim discipulis erat) & propter sua merita carissimus, intervenit nobis Posthumianus meus, nostri causa ab Oriente, quo se ante triennium patriam relinquens contulerat, regressus. Complexi hominem amantissimum, exosculatique genua & pedes ejus, cum uno atque altero spatio quasi obstupefacti, invicem flentes gaudio, deambulassemus: jactis in terram ciliciis confedimus. Tum prior Posthumianus me intuens: Cum essem, *inquit*, in remotis Ægypti, libuit ut ad mare usque procederem. Navim illinc onerariam offendi, quæ cum mercibus Narbonam petens, solvebat. Eadem nocte astare in somnis mihi visus es, & injecta me manu trahere, ut navim illam conscenderem, mox tenebras rumpente diluculo, cum eo loco, in quo quieveram, surrexissem, somnium meum ipse mecum reputans, tanto tui desiderio subito correptus sum, ut nihil cunctatus, navim conscenderem: tricesimo die Massiliam adpulsus, inde huc decimo pervenerim. Adeo prospera navigatio piæ adfuit voluntati. Tu modo, propter quem tot maria transnavigavimus, tantum terræ transcucurrimus, complectendum, perfruendumque te, remotis omnibus, trade. Ego vero, *inquam*, etiam cum tu in Ægypto morareris, totum semper animo & cogitatione versabat:

meque

Posthumianus meus.] Labitur Reatinus Victorius in vita S. Hieronymi, qui existimavit Severum in Ægyptum profectum, cum ipse Posthumiani professionem narret. Roswey-

rus.

1 Gallus

meque de te dies ac noctes cogitantem, totum tua caritas possidebat: nedum modo tibi æstimes puncto temporis defuturum, quo minus amore tuo pendens, te intuear, te audiam: tecum loquar: nullo penitus in secretum nostrum, quod hæc remotior cellula præstat, admissio. Nam hujus nostri, ut arbitror, Galli præsentiam non moleste feres: quia hoc adventu tuo, ut vides, perinde atque ego ipse, triumphat gaudio. Recte plane, *inquit* Posthumianus, in societate nostra ¹ Gallus iste retinebitur: quia etsi mihi parum cognitus est, pro eo tamen quod tibi est carissimus, non potest mihi non esse carus, maxime cum ex Martini sit disciplina. Neque gravabor quamlibet conferte vobiscum, ut poscitis, fabulari: quippe cum huc propter hoc venerim, ut me hujus Sulpicii mei (me autem utraque manu complectebatur) desiderio etiam verbosus impenderem. Enimvero, *inquam*, fatis probatis, quantum plus amor possit, qui nostri causa tot maria, tantumque terrarum emensus, à summo (ut ita dicam) solis egressu usque in ejus occidua venisti. Age ergo, & quia secreti inter nos, nec occupati sumus, & sermoni tuo vacare debemus, edisseras nobis velim omnem peregrinationis tuæ historiam, qualiter in Oriente fides Christi floreat, quæ sit sanctorum quies, quæ instituta monachorum, quantisque signis ac virtutibus in suis Christus operetur. Nam certe, quia in regionibus, inter ista quæ vivimus, ipsa nobis vita fastidio est: libenter ex te audiemus, si vel in eremo vivere Christianis licet. Ad hæc Posthumianus: Faciam, *inquit*, ut desiderare te video. Sed quæso prius ex te audiam, an isti omnes quos hic reliqueram sacerdotes, tales sint, quales eos antequam proficiscerer, noveramus. Tum ego: Absit, te, *inquam*, ista quærere, quæ aut una

mecum,

¹ Gallus iste.] Qui Martini discipulus, & Severi amicus intimæ admissionis fuit. Cujus etiam nomine Dialogum

II. inscripsit. Hieronymus: Et nuper Severus noster in Dialogo cui Gallo nomen posuit. In Ezech. xxxvi.

1 Cili:

mecum, ut puto, nosti, aut si ignoras, non audire sit melius. Illud reticere non possum, non solum illos de quibus interrogas, nihil meliores quam noveras factos; sed unum illum nostri quondam amantem, in quo respirare ab istorum insectationibus solebamus, asperiores nobis fuisse, quam debuit. Nec vero quidquam in illum inclementius dicam, quia & amicum colui, & tunc etiam amavi, cum putabatur inimicus. Me autem hæc tacitis cogitationibus revolventem, admodum dolor iste compungit, pæne nos sapientis & religiosi viri amicitia destitutos, illum quondam tam amarum in nos esse potuisse. Verum hæc quæ mœroris plena sunt, relinquamus; te potius, ut dudum sponderas, audiamus. Ita, *inquit*, fiat Posthumianus. Quod cum dixisset, paullulum omnes conticuimus. Dein ¹ cilicium cui infederat, ad me propius admovit, atque ita exorsus est.

II. * Ante hoc triennium, quo tempore tibi Sulpici hinc abiens valedixi, ubi Narbona navim solvimus, quinto die portum Africæ intravimus, adeo prospera Dei nutu navigatio fuit. Libuit animo adire Carthaginem, ³ loca visitare sanctorum, & præcipue ⁴ ad sepulchrum Cypriani Martyris adorare. Quintodecimo die ad portum regressi, provectique in altum, Alexandriam petentes, reluctante Austro, ⁵ pæne in Syrtes illati sumus; quod providi nautæ caventes, jactis

¹ *Cilicium cui infederat.*] Paulo ante: *jactis in terram cilicis confedimus.* Unde patet solo infedisse, Orientalium modo.

² *Ante hoc triennium.*] Quæ sequuntur usque ad cap. xvi. ex Sulpicio vitis Patrum inserta sunt, sed ita ut quædam omittantur, quædam passim addantur. Vide Rosweydam, iv. Vitarum.

³ *Loca visitare sanctorum.*] Peregrinationes ad Martyria & loca sancta, jam tum invaluerant. De Jerosolymitana vide Hieronymum epist. xvii. ad Mar-

cellam, & Præfation. in iv. Comment. Jerem.

⁴ *Ad sepulchrum Cypriani Martyris adorare.*] Qui sub Decio passus. Vide Notas ad pag. 367. a. Eum Carthaginenses imprimis coluerunt, structo extra urbem ad littus maris templo magnifico. Festum quoque diem *ἡμέραν τῆς Κυπριανῆς*, in memoriam ejus instituerunt. *Euagvius* iv. Hist. xvi. ex Procopii Vandalicis, *Basilii* in Hexaemer.

⁵ *Pæne in Syrtes illati sumus.*] Syrtes duæ sunt, major & minor, loca impetuosa

jactis navim anchoris sistunt. Sub oculis autem terra continens erat, in quam scaphis egressi, cum vacua ab humano cultu omnia cerneremus, ego studiosius explorandorum locorum gratia longius processi, tribus fere millibus à litore parvum tugurium inter arenas conspicio; cuius tectum, ¹ sicut Sallustius ait, quasi carina navis erat, contiguum terræ, satis firmis tabulis constratum, ² non quod ibi vis imbrium ulla timeatur; fuisse autem illic pluviam, nequando quidem auditum est: sed quod ventorum ea vis est, ut si quando vel clementiori cœlo aliquantulus spirare flatus cœperit, majus in illis terris, quam in ullo mari naufragium sit. Nulla ibi semina, germina nulla proveniunt; quippe instabili loco arenibus arenis, ad omnem motum ³ ventorum cedentibus. Verum ubi averfa quædam à mari promontoria ventis resistunt, terra aliquantulum solidior, herbam raram atque hispidam gignit. Ea ovibus est pabulum satis utile. Incolæ lacte vivunt. Qui solertiores sunt, vel, ut ita dixerim, ditiores, hordeaceo pane utuntur. Ea ibi sola messis est, quæ celeritate proventus, per naturam solis sive aëris ventorum casus evadere solet. Quippe fertur à die jacti seminis, tricesimo die maturefcere. Consistere autem ibi homines non alia ratio facit, quam quod omnes tributo liberi sunt. Extrema siquidem Cyrenorum ora est, deserto illi contigua, quod inter Ægyptum & Africam interjacet, per quod olim ⁴ Cato Cæsarem fugiens, duxit exercitum. Ergo ut ad tugurium illud, quod eminus

con-
tuosa & atrociam, ob vadum frequentiam, & alternos pelagi motus: Mela 1. 7. Hinc barbaras Syrtis vocat Flaccus 11. Carm. Vide Lucan. ix. Sallust. Jugurth.

1 Sicut Sallustius ait.] In Jugurtha: ædificia Numidarum agræstium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinae sunt.

2 Non quod ibi vis imbrium ulla timeatur.] Sallustius: cœlo terraque penuria

aquarum. Mela 1. 4. pleraque ejus ob situm cœli terrarumque deserta sunt.

3 Ventorum ea vis est.] Idque ob arenas ad omnem motum ventorum cedentes. Unde velut in mari, arenaceæ tempestates fluctusque, quibus integri etiam exercitus Cambyſis obruti sunt. Vide Herodotum.

4 Cato Cæsarem fugiens duxit exercitum.] De qua profectio, vide Lucanum 12.

conspexeram, pertendi, invenio ¹ senem in veste pellicea, molam manu vertentem. ² Consolatus accepit nos benigne, ejectos nos in illud litus exponimus, & ne statim repetere cursum possimus, ³ maris mollitie adtineri: egressos in terram (ut est mos humani ingenii) naturam locorum, cultumque habitantium voluisse cognoscere: Christianos nos esse: id præcipue quærere, an essent aliqui inter illas solitudines Christiani. Tum vero ille flens gaudio ad genua nostra provolvitur: iterum nos ac sæpius exosculatos invitatur ad orationem: deinde ⁴ impositis in terram vervecum pellibus facit nos discumbere. Apponit prandium sane locupletissimum, dimidium panem hordeaceum. Eramus autem nos quatuor, ipse erat quintus. ⁵ Fasciculum etiam herbæ intulit, cujus nomen excidit, quæ mentæ similis, exuberans foliis, saporem mellis præstabat; huius prædulci admodum suavitate delectati atque exfatiati sumus. Ad hæc subridens ego, ad Gallum meum, Quid, *inquam*, Galle, placetne tibi prandium, fasciculus herbarum, & panis dimidius viris quinque? Tum ille, sicut est verecundissimus, aliquantulum erubescens, dum fationem meam accepit; Facis, *inquit*, Sulpici, tuo more, qui nullam occasionem, si qua tibi porrecta fuerit, omit-

tis

¹ Senem in veste pellicea.] Quæ vestis ependytes dicitur scriptoribus Vitarum Patrum. Græcis ἐπέδνυξ vel ἐπέδνυξ, omne extimum vestimentum. Vita Antonii cap. xxxiii. *Lavit ependyten suum.* Vita Hilarionis: *pellicem habens ependyten.* Pelles ejusmodi Græca voce *melotas* vocabant, Hieron. præfat. in regulam Pachomii: *Et caprinam pelliculam quam meloten vocant.* Cassianus i. Instit. v. *Ultimus est habitus eorum pellicis caprina, quæ melotes vel pera appellatur.*

² Consolatus.] In vitis patrum: *consolatus.*

³ Maris mollitie.] Legendum *malacia.*

⁴ Impositis in terram vervecum pellibus.] Vita Patrum: *serinis pellibus.* De hoc ritu discumbendi, paulo ante, ad caput i. dictum.

⁵ Fasciculum etiam herbæ intulit.] Cassianus iv. Inst. xi. *Summe reputantur delicie, si herba sale condita, quam lapsanium vocant, aqua diluta, ad refectioem fratribus apponatur.* Et cap. xxxii. *Apud quos secta singulis mensibus porrorum folia, lapsania, sicut fructum, olive, pisciculi minuti saluti, quos illi mœndia vocant, summa voluptas est.* Unde Proverbium, *Lapsana zinera.* Dioscorides *λαμψαν* vocat.

tis quin nos ¹ edacitatis fatiges, sed facis inhumane, qui nos Gallos homines cogis exemplo Angelorum vivere. Quamquam ego studio manducandi etiam Angelos manducare credam. Nam istum dimidium hordeaceum timeo vel solus attingere. Sed contentus sit hoc Cyrenensis ille, cui vel necessitas vel natura est esurire; vel postremo isti, quibus credo marina jactatio in ediam cibi fecerat. Nos procul à mari absumus; & quod tibi sæpe testatus sum, Galli sumus. Sed pergat hic potius explicare sui Cyrenensis historiam. Enimvero Posthuvianus ait, cavebo posthac cujusquam abstinentiam prædicare, ne Gallos nostros arduum penitus offendat exemplum. Statueram autem etiam cœnam Cyrenensis illius, vel consequentia (septem enim diebus apud ipsum fuimus) referre convivia. Sed superfedendum est, ne Gallus se æstimet fatigari. Cæterum postero die cum aliqui ex incolis ad nos visendos confluere cœpissent, cognoscimus illum hospitem nostrum esse ² presbyterum, quod summa nos dissimulatione celaverat. Deinde cum ipso ad ecclesiam processimus, quæ fere duobus millibus aberat, à conspectu nostro interjectu montis exclusa. Erat autem vilibus texta virgultis, non multo ambitiosior, quam nostri hospitis tabernaculum, in quo nisi incurvus quis non poterat consistere. Cum hominum mores quæreremus, illud præclarum animadvertimus, nihil eos neque emere, neque vendere. Quid sit fraus aut furtum, nesciunt. Aurum atque argentum, quæ prima mortales putant, neque habent, neque habere cupiunt. Nam cum ego presbytero illi decem nummos aureos obtulissim, ³ refugit, altiore consilio protestatus, *Ecclesiam auro non strui, sed potius destrui.* Aliquantulum ei vesti-

¹ Edacitatis fatiges.] Sæpe cum Gallo Sulpicius ob edacitatem, jocatur. Nam Septentrionales, ob frigoris & humorum abundantiam, cui quoque prava consuetudo accedit, voracissimi sunt.

² Presbyterum.] Quales parœcia, sive parochiæ, ut nunc vocantur, curatores, qui hodierni sunt curati. Salmast.

³ Refugit.] Vitæ Patrum, refutavit, habent.

ei vestimentorum indulsumus. Quod cum ille benigne accepisset, revocantibus nos ad mare nautis, discessimus.

III. Prosperoque cursu septimo die¹ Alexandriam pervenimus, ubi² fœda inter Episcopos atque monachos certamina gerebantur, ex ea occasione, quia congregati in unum sæpius Sacerdotes³ frequentibus decrevisse Synodis videbantur, ⁴ ne quis Origenis libros legeret, aut haberet: qui tractator sacrarum scripturarum peritissimus habebatur. Sed Episcopi quædam in libris ipsius infanitus scripta memorabant, quæ adsertores ejus defendere non ausi, ab hæreticis potius fraudulenter inserta dicebant: & ideo non propter illa, quæ in reprehensionem merito vocarentur, ⁵ etiam reliqua esse damnanda, cum legentium fides facile possit habere discrimen, ⁶ ne falsata sequeretur, & tamen catholice disputata retineret. Non esse autem mirum, si in libris neotericis & recens scriptis fraus hæretica fuisset operata, quæ in quibusdam locis non timuisset incidere Evangelicam veritatem. Adversum hæc Episcopi obstinatius renitentes pro potestate cgebant ⁷ recta etiam universa cum

¹ *Alexandriam pervenimus.]* Non quidem eodem anno, sed tamen paulo post quam Synodus contra Origenistas habita. *Baron.*

² *Fœda inter episcopos & monachos certamina.]* Non Oriens tantum, sed & Occidens eo tempore gravissimis contentionibus flagavit ob Origenis errores. Lis ex libris *κατὰ δόξαν* orta est. Eos Rufinus in Latinum transtulerat. Hinc errores illi in Latinas Ecclesias inventi. Quibus ut obviam iretur, Hieronymus aliam versionem eorum librorum adornavit A. C. cccxcix. & Romam misit. Vide eum Epistola lxxv.

³ *Frequentibus decrevisse Synodis.]* Quarum hæc, cujus mentio fit, habita A. cccxcix. per Theophilum Alexandrin. Episcopum. In ea notati errores Origenis, & sectatores ejus condemnati. *Bar.*

⁴ *Ne quis Origenis libros legeret.]* Non hoc de omnibus Origenis libris intelligendum, sed illis tantum qui *κατὰ δόξαν* sunt. Errat ergo Severus. *Baronius.*

⁵ *Etiã reliqua esse damnanda.]* Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Novatum, Arnobium, Apollinarium & nonnullos Ecclesiasticos Scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorum diligamus, vitemusque contraria. *Hieronymus Epistola lxxvi.*

⁶ *Ne falsata sequeretur.]* Origenis scripta ab hæreticis corrupta fuisse, contendit etiam Rufinus, cumque secutus Sulpicius.

⁷ *Recta etiam universa cum pravis & cum ipso auctore damnare.]* Ita Ortho-

cum pravis & cum ipso auctore damnare: quia satis superque
sufficerent libri, quos ecclesia recepisset: respuendam esse penitus
lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus, quam profutura
sapientibus. Mihi autem ex illius libris quædam curiosus
indaganti, admodum multa placuerunt, sed nonnulla de-
prehendi, in quibus illum prava sensitse non dubium est,
quæ defensores ejus falsata contendunt. Ego miror unum
eundemque hominem tam diversum à se esse potuisse, ut
in ea parte qua probatur, neminem post Apostolos ha-
beat æqualem: in ea vero quæ jure reprehenditur: nemo
deformius doceatur errasse. Nam cum ab episcopis ex-
cerpta in libris illius multa legerentur, quæ contra catho-
licam fidem scripta constaret, locus ille vel maximam pa-
rabat invidiam, in quo editum legebatur, quia Dominus
Jesus, sicut pro redemptione hominis in carne venisset,
crucem pro hominis salute perpeffus, mortem pro homi-
nis æternitate gustasset, ita esset eodem ordine passionis
etiam diabolum redempturus: quia hoc bonitati illius pie-
tatisque congrueret, ut qui perditum hominem reformas-
set, prolapsum quoque Angelum liberaret. Cum hæc at-
que alia istiusmodi ab Episcopis proderentur, ex studiis
partium orta est seditio. Quæ cum reprimi sacerdotum
auctoritate non posset, scævo exemplo ad regendam eccle-
siæ disciplinam præfectus assumitur, cujus terrore² dispersi
fratres, ac³ per diversas oras monachi sunt fugati, ita ut
propositis edictis in nulla consistere sede sinerentur. Illud

me
xos calumniati sunt Origenistæ, & eo-
rum fautores historici, Sozomenus,
Socrates, Palladius & alii, quos Severus
noster, per errorem, secutus est. Idem.

1 Etiam diabolum redempturus. Vide
Notas ad Vitam Martini cap. 24.

2 Dispersi fratres. Et ex Ægypto pul-
si. Theophilus ad Hieronymum, epist.
LXIX. Origenis hæresim in Monasteriis
Nitriæ quidam nequam & furiosi homines

severe & fundare cupientes, prophetica sale
fucisunt. Idem legatos in Palestinam
misit, qui & inde Origenistas expelle-
rent. Hieron. epist. LXX.

3 Per diversas oras Monachi sunt fuga-
ti. Coercenda est freno veritatis hy-
perbole. Nam quod ad Monachos spe-
ctat, non nisi Origenistas, ut turbarum
auctores, expulsos esse, ex literis Theo-
phili ad Hieronymum patet. Baron.

me admodum permovebat, quod Hieronymus vir maxime catholicus, & sacræ legis peritissimus, ¹ Origenem secutus primo tempore putabatur, quem nunc idem præcipue, vel omnia illius scripta damnaret. Nec vero ausum de quoquam temere judicare: præstantissimi tamen viri & doctissimi ferebantur in hoc certamine dissidere. Sed tamen sive illud error est, ut ego sentio, sive hæresis, ut putatur, non solum reprimi non potuit multis animadversionibus sacerdotum, sed nequaquam tam late se potuisset effundere, nisi ² contentione crevisset. Istiusmodi ergo turbatione cum veni Alexandriam, fluctuabat. Me quidem episcopus illius civitatis benigne admodum, & melius quam opinabar excepit, & secum tenere tentavit. Sed non fuit animus ibi consistere, ubi ³ recens fraternæ cladis fervebat invidia. Nam etsi fortasse videantur parere Episcopis debuisse, non ob hanc tamen causam multitudinem tantam sub Christi confessione viventem, præfertim ab Episcopis oportuisset affligi.

IV. Igitur inde digressus, ⁴ Bethleem opidum petii, quod ab Hierosolymis sex millibus disparatur, ab Alexandria autem ⁵ sedecim mansionibus abest. Ecclesiam loci-

¹ *Origenem secutus primo tempore putabatur.*] Valida hæc in Occidente opinio fuit, & plurimi exemplum ejus sequebantur. Hinc coactus Hieronymus, ut se purgaret, libros *ἀπὸ τῶν ὀργάνων*, post Rufinum, qui eos interpolat, vertere, & Apologiam scribere cœpit. Vide eum Epist. lxxvi. & adv. Rufinum, Apol. II. *Eodem fervore quo Origenem laudavimus, nunc damnatum toto orbe damnemus.*

² *Contentione crevisset.*] Nam ejectione Nitria Monachi, Constantinopolim fugerunt, ac de Theophilo apud Johannem Chrysostrum graviter conquesti sunt. Ille apud Theophilum, pro exilibus, intercedit, sed frustra. Hinc contentio inter eos, maxime Epipha-

nium Cypri Episcopum, & Chrysostrum. Hinc infinita Ecclesiarum mala fluxerunt. *Sozomen. VIII. 15, 16. Socrat. VI. 13.*

³ *Recens fraternæ cladis fervebat invidia.*] Alludit ad Monachos à Theophilo pulsos. Quam invidiam auxit, quod ab eodem expulsus est Paulus Episcopus, idemque confessor, cui apud Imperatorem Hieronymum favisse, Rufinus loco criminis ei objicit. Vide eum II. Apol. contra Rufin.

⁴ *Bethleem opidum petiit.*] Hieron. in vita Paulæ: *Bethleem ingressa, & in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum virginis diversorium & stabulum, &c.*

⁵ *Sedecim mansionibus.*] Vita Antonii cap. lxxv.

ci illius Hieronymus presbyter regit: ² nam parochia, est Episcopi, qui Hierosolymam tenet. Mihi jam pridem Hieronymus superiore illa mea peregrinatione compertus, facile obtinuerat, ut nullum mihi expetendum rectius arbitrarer. Vir enim præter fidei meritum, dotemque virtutum, non solum Latinis atque Græcis, sed & Hebræis etiam ita litteris institutus est, ut se illi in omni scientia nemo audeat comparare. Miror autem, si non & vobis per multa

cap. LIV. ad primam mansionem Alexandriae, quæ appellatur Chæreum. Græce *μνη*, certus & status in itinere interquiescendi locus. Quæ dicta etiam *ἁλλασα* & *συσημῶσα*. Rosweyds.

1 Hieronymus presbyter. Vulgo dicunt Hieronymum Ecclesiæ Romanæ presbyterum fuisse. Sic in vitis patrum, in Basilio. Contra est Hieronymus ipse, qui Antiochiæ se ordinatum asserit. Idem.

2 Nam parochia. Ex verbo *παροικεῖν* factum est nomen *παροικία*, quod non solum de Ecclesiæ parœcia accipiebatur, sed etiam dicecæana totius civitatis. Nam nomen *παροικία* etiam pro dicecesi civitatis usurpatum est, ut & contra *διακείσις* pro parœcia, id est, pro membro particulari & regionali universæ civitatis Ecclesiæ. Falluntur autem viri docti qui putant in his vocibus *παροικεῖν* & *παροικία*, dum hoc sensu sumuntur, significationem inesse peregrinationis, cum incolatum simpliciter denotent, & *παροικεῖν* idem omnino sit quod *κατοικεῖν*. Hæc est origo *παροικίων* & *παροικιστῶν πόλιν* ἢ *ἐκκλησιῶν*. Quæ vox aliquando plurium minutarum Ecclesiarum completionem significat, & unam Ecclesiam civitatis in plures dispersitam minores conventus. Aliquando minores illos cœtus, qui ut Ecclesiarum nomine vocitabantur, ita etiam *παροικίων*.

Ut ecce Ecclesiæ in Epistola Innocentii ad Decentium sunt majores Ecclesiastici conventus, quas & *παροικίας* indigitarunt, cum omnes Ecclesiæ nostræ intra civitatem sint constitutæ, id est, omnes *παροικίας*. Alioquin circa illa ipsa tempora *parœcia* distinguebatur ab Ecclesiæ, præcipue in Africana Ecclesiæ: quia Ecclesiæ nomen proprie sumebatur de matrice & principali Ecclesiæ. Sic Canon xix. codicis Africani, *Tempore sane quo non communicat, nec in sua Ecclesiæ vel parœcia communicet*. Malim tamen hoc ibi intelligi *ἐκκλησιακῶς*, ut parœciam exponat, quam dixerat Ecclesiam. Illud vero certum est eo tempore in Ecclesiis Occidentis *παροικίων* appellatam, quæ pars esset Ecclesiæ civitatis, Basilicam nempe particularem, cui unus presbyter præerat, in qua sacramenta administrabantur, & conciones dicebantur. Totam autem civitatem Ecclesiasticam sub presbyterio suo vel Episcopo quæ ex multis ejusmodi parœciis constabat, vocata fuit *διακείσις*. *Διοικήσις* plures provincias metropolitanas & Ecclesiasticas complectebatur, id est, *ἐπαρχίας*. *Ἐπαρχία*, sive provincia plures *παροικίας*, sive sedem Episcopalem cum territoriis suis, sive *ἐνορίας*. Infimis Latinitatis & Græcæ temporibus dicecæsis etiam dicta est quæ olim fuit *παροικία*. Salmas.

1 Nam

multa quæ scripsit opera compertus est, cum per totum orbem legatur. Nobis vero, *Gallus inquit*, nimium nimiumque compertus est. Nam ante hoc quinquennium quendam illius libellum legi, in quo tota nostrorum natio monachorum ab eo vehementissime vexatur & carpitur. Unde interdum Belgicus noster valde irasci solet, quod dixerit, *nos usque ad vomitum solere satiari*. Ego autem illi viro ignosco; atque ita sentio, de Orientalibus illum potius monachis, quam de Occidentalibus disputasse. Nam edacitas in Græcis gula est, in Gallis natura. Tum ego; Scholastice, *inquam*, Galle defendis gentem tuam; sed quæso te, liber iste, nunquid hoc solum vitium damnat in monachis? Immo vero, *inquit*, nihil penitus omisit, quod non carperet, laceraret; præcipue avaritiam, nec minus vanitatem infectatus est. Multa de superbia, non pauca de superstitione differuit; vere fatebor, pinxisse mihi videtur vitia multorum. Cæterum de familiaribus virginum & monachorum, atque etiam clericorum; quam vera, quam fortia disputavit. Unde à quibusdam, quos nominare nolo, dicitur non amari. Nam sicut Belgicus noster irascitur, edacitatis nimiam nos notatos; ita illi fremere dicuntur, cum in illo opusculo scriptum legunt, *Cælibem spernit virgo germanum fratrem, querit extraneum*. Ad hæc ego; Nimium, *inquam*, Galle progredieris; cave ne & te aliquis, qui hæc fortassis agnoscit, exaudiat, teque una cum Hieronymo incipiat non amare. ¹ Nam quia scholasticus es, non immerito te versu Comici illius admonebo; *Obsequium amicos, veritas odium parit*. Tua nobis potius, ut cœperas, Posthumiane, repetatur Orientalis oratio. Ego, *inquit*, ut dicere institueram, apud Hieronymum sex mensibus fui; cui

¹ Nam quia scholasticus es.] Accepta vox pro erudito. Paschasius VIII. 19. Hic Eulogius Scholasticus erat, secularibus literis eruditus. Et VIII. 26. fuit discipli-

narum liberalium scholasticus. Hieron. Catal. Illustr. Scriptor. cap. xcix. Serapion ob elegantiam ingenii, cognomen scholastici meruit.

cui jugis adversus malos pugna, perpetuumque certamen. Concivit odia perditorum. ¹Oderunt eum hæretici, ²quia eos impugnare non desinit; oderunt clerici, quia vitam eorum infectatur, & crimina. Sed plane eum boni omnes admirantur, & diligunt; nam qui eum hæreticum esse arbitrantur, insaniunt. Vere dixerim, catholica hominis scientia, sana doctrina est. Totus semper in lectione, totus in libris est; non die, non nocte requiescit; aut legit aliquid semper, aut scribit. Quod nisi mihi fuisset fixum animo, & promissum, Deo teste, propositam eremum adire, vel exigui temporis punctum à tanto viro discedere noluissem. Huic ergo traditis atque commissis omnibus meis, omnique familia, quæ me contra voluntatem animi mei secuta tenebat implicitum, exoneratus quodammodo gravi fasce penitus ac liber, regressus Alexandriam visitatis ibi fratribus, ac ³superiorem inde Thebaida, id est, ad Ægypti extrema contendi. Ibi enim vastæ patentis eremi solitudines plurimum ferebantur habere monachorum.

V. Longum est, si omnia cupiam referre, quæ vidi; tamen pauca perstringam è pluribus. ⁴Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria. Habitabant uno

¹ Quia eos impugnare non desinit.] Cum adversus hæreticos agendum esset magnis semper atque vehementibus spiritibus insurrexit. De seipso: *Canes latrant pro Dominis suis: tu non vis me latrare pro Christo?* 1. Apol. 1.

² Oderunt eum hæretici.] Origenista, quorum in Occidente caput Ruffinus Presbyter, qui tres libros contra Hieronymum, acerbissimo stilo, scripsit. De hoc vide Baronium ad A. C. cccc.

³ Superiorem inde Thebaida] Ægyptus olim varie divisa, seu provincias seu diœceses spectes. Sæpe occurrit inferior & superior. Socrates IV. 18. supe-

riorem opponit Alexandria. Fere Thebais & Ægyptus inter se distinguuntur. Hieronymus in vita Pauli: *Multas apud Ægyptum & Thebaidem tempestas sæva populata est.* Ptolemæus Thebaidem superiorem facit Ægyptum, reliqua inferiorem. Thebaida, sæpe pro Thebaide, casu nominandi. Duplex erat, inferior & superior. In vitis Patrum sæpe.

⁴ Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria.] Quam illustrata fuerit Ægypti eremus Monachorum classibus, Chrysostomus narrat Homilia VIII. in Matth. cap. 11. *καὶ τοὶ ἐλθὼν εἰς τὸ ἐρημον τῆς Αἰγύπτου*

prodidissent. Opus illud non suæ fidei, sed divinæ fuisse virtutis; discerent potius, Deo in humilitate servire, non in signis & virtutibus gloriari: quia melior esset infirmitatis conscientia, virtutum vanitate. Hoc ubi ille monachus audivit, & periclitatos infantulos serpentis occursum, & ipsos insuper multa verbera victo serpente meruisse, abbatem obsecrat, ne sibi post hæc panis ullus, aut cibus aliquis mitteretur. Jamque octavus dies fuerat emensus, quo se homo Christi intra periculum famis ipse concluderat; arebant membra jejunio, sed deficere mens cœlo intenta non poterat; corpus inedia fatiscebat, fides firma durabat. Cum interim admonitus Abbas ille per spiritum, ut discipulum visitaret, pia sollicitudine cognoscere cupiens, qua vitæ substantiâ vir fidelis aleretur, qui ministrari sibi panem ab homine noluisset, ad requirendum eum ipse proficiscitur. Ille ubi eminus senem venire conspexit, occurrit; agit gratias, ducit ad cellulam, cum ingressi pariter ambo, conspiciunt palmiciam sportam calido pane congestam, foribus affixam de poste pendere. Ac primum calidi panis odor sentitur, tactu vero, ac si ante paullulum focus esset ereptus, ostenditur. Ægyptii tamen panis forma non cernitur. Obstupescit ambo, munus cœlestis cognoscunt. Cum ille hoc Abbatis adventui præstitum fateretur, Abbas vero illius fidei ac virtuti id potius adscriberet, ita ambo cœlestem panem cum multa exultatione fregerunt. Quod cum senex ad monasterium post regressus fratribus retulisset, tantus omnium incenderat ardor animos, ut certatim ad eremum & sacras solitudines ire properarent; miseros se fatentes, qui diutius in congregatione multorum, ubi humana esset patienda conversatio, resedissent.

Ægyptii tamen panis forma non cernitur.] Panes Monachorum Ægypti dicebantur paximates seu paximatia. Sui-

VI. In
das: διπυρῶ ἄρτος ὁ ὡς ἔστιν ἡ
μαίης λεζαίμων πῦξ αἰῶν. Frequens
vox in vitis Patrum.

I DNAS

VI. In hoc monasterio ¹ duos ego senes vidi, qui jam ² per quadraginta annos ibi degere, ita ut nunquam inde decesserint, ferebantur, quorum prætereunda mihi commemoratio non videtur; siquidem id de eorum virtutibus, & Abbatis ipsius testimonio, & omnium fratrum audierim sermone celebrari, quod unum eorum sol nunquam vidisset epulantem, alterum vidisset iratum nunquam. Ad hæc Gallus, me intuens: O si vester ille (nolo nomen edicere) nunc adesset, vellein admodum istud audiret exemplum; quem in multorum sæpe personis nimium experti sumus, vehementer irasci; sed tamen, quia inimicis suis, quantum audio, nuper ignovit, si istud audiret, magis magisque proposito confirmaretur exemplo, præclaram esse virtutem, iracundia non moveri. Nec vero inficiabor justas illi causas irarum fuisse; sed ubi durior pugna, ibi gloriosior est corona. Unde quendam, si agnoscis, censeo jure laudandum, quod cum eum libertus deseruerit ingratus, miseratus est potius, quam insectatus abeuntem. Sed neque illi irascitur, à quo videtur abductus. Ego autem, nisi istud vincendæ iracundiæ Posthumianus prodidisset exemplum, graviter irascerer discessione fugitivi: sed quia irasci non licet, tota istorum commemoratio, quæ nos compungit, abolenda est. Te, *inquam*, Posthumiane, te potius audiamus. Faciam, *inquit*, Galile quod præcipis, quatenus tam studiosos audiendi esse vos video. Sed mementote, quia non sine fenore istum apud vos depono sermonem; libens præsto quod poscitis: dummodo paullo post quod poposcero, non negetis. Nos vero, *inquam*, habemus, in quo tibi mutuuum vel sine fenore restituere possimus. Sed tamen quicquid putaveris, impe-

¹ *Duos ego senes vidi.*] Quæ hic de duobus senibus narrantur sine nomine, hoc de Pæsio & Joanne narrat Cassianus v. Institut. capite xxvii. Idem

habetur apud Pelagium lib. i v. num. 24. ² *Per quadraginta annos.*] Alii sexaginta, ut Onuphrius Paphnutii præceptor, & alii in Vitis Patrum.

imperato, dummodo ut cœperas, desiderii nostri satisfacias. Valde enim nos delectat tua oratio. Nihil, inquit Posthumianus, vestra studia fraudabo: & quia eremitæ unius incipientis agnovistis virtutem, referam adhuc vobis pauca de plurimis.

VII. Ergo ubi prima eremi ingressus sum, duodecim fere à Nilo millibus, (habebam autem unum è fratribus ducem, locorum peritum) pervenimus ad quendam senem monachum, sub radice montis habitantem. Ibi, quod in illis locis rarissimum est, puteus erat. Bovem unum habebat, cujus hic erat totus labor, impulsa rotali machina aquam producere. Nam fere mille aut amplius pedum, putei profundum ferebatur. Hortus illic erat multis oleribus copiosus: id quidem ¹ contra naturam eremi, ubi omnia arentia, exusta solis ardoribus, nullius unquam feminis vel exiguam radicem ferunt. Verum hoc sancto illi labor cum pecore communis, & propria præstabat industria. Frequens enim irrigatio aquarum tantam pinguedinem arenis dabat, ut mirum in modum vivere atque fructificare horti illius olera videremus. Ex iis igitur una cum domino bos ille vivebat. Nobis quoque ex ea copia, cœnam sanctus dedit. Ibi vidi, quod vos Galli forte non creditis, ollam cum oleribus, quæ nobis in cœnam præparabatur, ² sine igne fervere. Tanta vis solis est, ut quibuslibet coquis etiam ad Gallorum pulmenta sufficiat. Post cœnam autem jam inclinante vespera, invitat nos ad arborem

¹ *Contra naturam eremi.*] Eremos ita describit Hieron. Proœmio in Amos ad Panmachium: nullus est viculus, ne agrestes quidem case & furnorum similes, quas Afri appellant mapalia. Et quia humo arida atque arenosa nihil omnino frugum gignitur, cuncta sunt plena pastoribus, ut sterilitatem terræ compensent pecorum multitudine. Idem Epist. 1. ad Heliodorum: O desertum floribus Christi vernans! O

solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi, civitas magni regis extruitur! O eremus familiaris Deo gaudens! Incommoda vitæ anachoreticæ latius ostendit Fr. Spanhemius 11. Dub. c. & 111. 1.

² *Sine igne fervere.*] Frequens id in Africa. Quin & ferrum nimio solis ardore mollescere scribunt qui interiorem Libyam perlustrarunt.

rem palmam, cujus interdum pomis uti solebat: quæ fere duobus millibus aberat. Nam ¹ hæ tantum in eremo arbores, licet raro, habentur tamen. Quod utrum follers antiquitas procuraverit, an solis natura gignat, ignoro: nisi si Deus præsciis habitandam quandoque à sanctis eremum, hæc fervis suis paraverit. Ex majore enim parte, qui intra illa secreta consistunt, cum alia ibi germina nulla succedunt, ² istarum arborum pomis aluntur. Ergo ubi ad illam, ad quam nos humanitas nostri hospitis ducebat, arborem pervenimus, leonem ibi offendimus; quo viso, ego & ille dux meus intremuimus, sanctus vero ille incunctanter accessit; nos, licet trepidi, secuti sumus. Fera paululum (cerneres imperatam à Deo) modesta discessit, & constitit; dum ille adtigua ramis humilioribus poma decerperet. Cumque plenam palmulis manum obtulisset, accurrit bestia, accepitque tam libere quam nullum animal domesticum; & cum comedisset, abscessit. Nos hæc intuentes, & adhuc trementes, facile potuimus expendere, quanta in illo fidei virtus, & quanta in nobis esset infirmitas.

VIII. Alium æque singularem virum vidimus, ³ parvo tugurio, in quo non nisi unus recipi posset, habitantem. De hoc illud ferebatur, quod lupa ei solita erat adstare cœnanti; nec facile unquam bestia falleretur, quin illi ad legitimam horam refectionis occurreret, & tamdiu pro foribus exspectaret, donec ille panem, qui cœnulæ superfuisset, offerret; illam manum ejus lambere solitam; atque ita quasi impleto officio, & præstita consolatione discedere. Sed forte accidit, ut sanctus ille, dum fratrem

qui

¹ Hæ tantum in eremo arbores.] Vide Notas ad 1. Histor. pag. 77.b.

² Istarum arborum pomis aluntur.] Hieron. in Vita Pauli Eremitæ: Cibum & vestimentum ei palma præbebat.

³ Parvo tugurio, in quo non nisi unus

recipi posset.] Sic Hilarion: æstus & pluvias brevi tuguriunculo declinavit, quod junco & carice texerat. Extructa deinceps brevi cellula, latitudine pedum quatuor, altitudine pedum quinque, ut sepulchrum potius quam domum putares.

qui ad eum venerat, deducit abeuntem, diutius abesset, & non nisi sub nocte remearet. Interim bestia ad consuetudinarium illud cœnæ tempus occurrit. Vacuam cellulam, cum familiarem patronum abesse sentiret, ingressa, curiosius explorans ubinam esset habitator; casu contigua cum panibus quinque ¹ palmicia sportella pendeat. Ex his unum præsumit, & devorat; deinde perpetrato scelere discedit. Regressus eremita, vidit sportulam dissolutam, non constante panum numero. Damnum rei familiaris intelligit, ac prope limen panis absumpti fragmenta cognoscit. Sed non erat incerta suspicio, quæ furtum persona fecisset. Ergo cum sequentibus diebus secundum consuetudinem bestia non venisset, nimirum audacis facti conscia, ad eum venire diffimulans cui fecisset injuriam, ægre patiebatur eremita, se alumnæ solatio destitutum. Postremo illius oratione revocata, septimum post diem affuit, ut solebat ante, cœnanti. Sed ut facile cerneret verecundiam pœnitentis, non ausa propius accedere, dejectis in terram profundo pudore luminibus, quod palam licebat intelligi, quandam veniam precabatur; quam illius confusionem eremita miseratus, jubet eam propius accedere, ac manu blanda caput triste permulcet. Dein pane duplicato ream suam refecit. Ita indulgentiam consecuta, officii consuetudinem deposito mœrore reparavit. Intuemini quæso Christe etiam in hac parte virtutem, cui sapit omne quod brutum est, cui mite est omne quod sævit. Lupa præstat officium, lupa furti crimen agnoscit, lupa conscio pudore confunditur; vocata adest, caput præbet; & habet sensum indultæ sibi veniæ, sicut pudorem gessit errati. Tua hæc virtus Christe, tua sunt hæc Christe miracula. Etenim quæ in tuo nomine operantur servi tui, tua sunt; & in hoc ingemiscimus, quod majestatem tuam feræ sentiunt, homines non verentur.

IX. Ne

¹ *Palmicia sportella.* Quales Monachi | mulque fiscellas junco texens, emulabatur
 texebant. Vita Hilarionis cap. III. Si- | Ægyptiorum Monachorum disciplinam.

¹ *Virunt*

IX. Ne cui autem hoc incredibile forte videatur, majoramemorabo. Fides Christi adest, me nihil fingere, neque incertis auctoribus vulgata narrare: sed quæ mihi per fideles viros comperta sunt, explicabo. Habitant plerique in eremo sine ullis tabernaculis, quos Anachoretas vocant. ¹ Vivunt herbarum radicibus: nullo unquam certo loco consistunt, ne ab hominibus frequententur. Quas nox coegerit, sedes habent. Ad quendam igitur hoc ritu atque hac lege viventem, duo ² ex Nitria monachi, licet longe & diversa regione, tamen quia olim ipsis in monasterii conversatione carus & familiaris fuisset, auditis ejus virtutibus, tetenderunt: quem diu multumque quæsitum, tandem mense septimo repererunt extremo illo deserto, quod est Memphis contiguum, demorantem: quas ille solitudines jam per annos duodecim dicebatur habitare. Qui licet omnium hominum vitaret occursum, tamen agnitos non refugit, seque carissimis per triduum non negavit. Quarto die aliquantulum progressus, cum prosequeretur abeuntes, ³ leenam miræ magnitudinis ad se venire conspiciunt. Bestia licet tribus repertis, non incerta quem peteret, Anachoretæ pedibus advolvitur, & cum flexu quodam & lamentatione procumbens indicabat gementis pariter & rogantis affectum. Movit omnes, & præcipue illum, qui se intellexerat expetitum. Præcedentem

¹ Vivunt herbarum radicibus.] Mira Ascetarum abstinencia. Qui multoties herbis tantum, quæ in deserto existebant, alebantur. Sic Josaphat & alii in vitis Patrum. Vide etiam Sozomenum vi. Hist. 28.29.30.31.32.33.34. Niphorum xi. 14. & seq. qui vitam moresque priscorum Ægypti, Palæstinæ, Syriæ, Monachorum accurate describunt, & huic Dialogo illustrando imprimis faciunt, una cum Vitis Patrum.

² Ex Nitria.] Καλῶς (εἰ τὸ ἕως ἔργου τῆ-

τον Νιτρίαν. καὶ ὅτι κώμη τις ἐστὶν ὁμοῦ ἐν ἧ τὸ νίτρον συλλέγεται. Sozomen. vi. 31. Alio nomine tractus ille Sceti appellatur, in quo Nitria, & Cellia, loca monasteriis maxime per universam Ægyptum frequentata. Cellia à cellis Monachorum dicta, quod ibi ἀποσπίδω essent μοναχικὰ οἰκήματα πολλὰ.

³ Leenam miræ magnitudinis.] Similis historia in Palladio habetur de Macario. Vide Vitas Patrum libro octavo.

Kk

I Qua

tem sequuntur. Nam præiens, & subinde restans, subinde respectans, facile poterat intelligi, id eam velle, ut quo illa ducebat, Anachoreta sequeretur. Quid multis? Ad speluncam bestiarum pervenitur, ubi ille adultos jam quinque catulos male feta nutriebat: qui, ut clausis luminibus ex alvo matris exierant, cæcitate perpetua tenebantur. Quos singulos de rupe prolatos, ante Anachoretæ pedes mater exposuit. Tum demum sanctus animadvertit, quid bestia postulare; invocatoque Dei nomine, contrectavit manu lumina clausa catulorum: ac statim cæcitate depulsa, apertis oculis bestiarum diu negata lux patuit. Ita fratres illi, Anachoreta quem desiderabant visitato, cum admodum fructuosa laboris sui mercede redierunt: qui in testimonium tantæ virtutis admissi, fidem sancti, gloriam Christi, quæ per ipsos esset testificanda, vidissent. Mira dicturus sum. Leænam post dies quinque ad auctorem tanti beneficii revertisse, eidemque inusitatæ feræ pellem pro munere detulisse: qua plerumque sanctus ille quasi amiculo circumtectus, non dedignatus est munus per bestiam fumere, cujus alium potius interpretabatur auctorem.

X. Erat etiam alterius Anachoretæ in illis regionibus nomen illustre, qui in ea parte deserti ¹ quæ Syenis jungitur, habitabat. Hic cum primum se ad eremum contulisset, & herbis herbarumque radicibus, quas prædulces interdum, & saporis eximii fert arena, victurus, ignarus germinis eligendi, noxia plerumque carpebat. Nec erat facile vim radicum sapore discernere: quia omnia æque dulcia: sed pleraque occultiore natura virus lethale cohibebant. Cum ergo edentem vis interna torqueret, & immensis doloribus vitalia universa quaterentur, ac frequens vomitus cruciatibus non ferendis ipsam animæ sedem stomacho

¹ Quæ Syenis jungitur.] Syene, urbs Nilum sita, quam hodie Asiam vocant. Vide Strabonem XVI I.

macho jam fatifcente diffolveret, omnia penitus quæ essent edenda formidans, septimum in jejuniis diem spiritu deficiente ducebat. Tum ad eum fera, cui¹ ibicis est nomen, accessit. Huic propius astanti, fasciculum herbarum, quem collectum pridie attingere non audebat, objecit. Sed fera, quæ virulenta erant, ore discutiens, quæ innoxia noverat, eligebat. Ita vir sanctus ejus exemplo quid edere, quid respicere deberet, edoctus, & periculum famis evasit, & herbarum venena vitavit. Sed longum est de omnibus, qui eremum incolunt, comperta nobis, vel audita memorare. Annum integrum & septem fere menses intra solitudines constitutus exegi, magis virtutis admirator alienæ, quam quod ipse tam arduum atque difficile potuerim tentare propositum. Sæpius tamen cum fene illo, qui puteum & bovem habebat, habitavi.

XI. ² Duo beati Antonii monasteria adii, quæ hodieque ab ejus discipulis incoluntur. Ad eum etiam locum, in quo beatissimus ³ Paullus primus eremita ⁴ est diversatus, accessi. ⁵ Rubrum mare vidi: ⁶ jugum Sina montis ascendi, cujus summum cacumen cælo pœne contiguum, nequaquam

¹ Cui ibicis est nomen.] De ibicibus vide Plinium VIII. 53.

² Duo beati Antonii monasteria adii.] De quo vide vitas Patrum, cum Notis Rosweydi. Martyrol. Roman. XVII. Jan. In Thebaide S. Antonii Abbatis, qui multorum Monachorum pater, vita & miraculis præclarissimus vixit. Quot ab eo Monasteria condita, vide apud Baronium ad A. CCCXXVIII.

³ Paullus primus eremita.] Ita communiter antiqui. Hieron. in vita Pauli. Cassianus Collat. XVII. 6. Quidam ad ipsum Eliam & Johannem Baptistam retulerunt. Idem Cassianus & Hieronymus vita Pachomii cap. I. Sozomenus I. 12. Niceph. VIII. 39. & alii plurimi. Hieronymus Epist. XXII. ad Eustochium: Hujus vita auctor Paulus, illu-

strator Antonius, princeps Johannes Baptista fuit. Eremitæ autem alias anachoretæ dicti, id est, secessores, qui prius in cœnobiis instituti, solitudinis elegerunt secreta. Cassian.

⁴ Est diversatus.] Quem locum describit Hieronymus in vita ejus cap. IV. Sæpens mons, ad cujus radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur. Intus grande vestibulum, quod aperto desuper cælo, patulis diffusarum vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens. Igitur adamoto habitaculo, omnem ibidem in orationibus & solitudine duxit ætatem.

⁵ Rubrum mare vidi.] Vide Notas ad I. Hist. pag. 44. b. 76. a. 77. b.

⁶ Jugum Sina montis ascendi.] Vide Notas ad I. Hist. pag. 81. b.

quam adiri potest. Inter hujus recessus Anachoreta esse aliquis ferebatur, quem diu multumque quæsitum videre non potui, qui fere jam ante quinquaginta annos à conversatione humana remotus, nullo vestis usu, ¹ fetis corporis sui tectus, ² nuditatem suam divino munere vestiebat. Hic quoties eum religiosi viri adire voluerunt, cursu avia petens, ³ congressus vitabat humanos. Uni tantummodo ferebatur se ante quinquennium præbuisse, qui credo potenti fide id obtinere promeruit: cui inter multa colloquia percunctanti, cur homines tantopere vitaret, respondisse perhibetur: *Eum qui ab hominibus frequentaretur, non posse ab Angelis frequentari.* Unde non immerito recepta opinione multorum fama vulgaverat; sanctum illum ab Angelis visitari. Ego autem à Sina monte digressus, ad Nilum flumen regressus sum, cujus ripas frequentibus monasteriis confertas utraque ex parte lustravi. Plerumque vidi, ut dudum dixeram, uno in loco habitare centenos: sed & ⁴ bina & terna millia in iisdem viculis degere constabat. Nec fane ibi minorem putetis diversantium in multitudine monachorum esse virtutem, quam eorum esse cognoscitis, qui se ab humanis cœtibus removerunt. Præcipua, ut jam dixeram, ibi virtus, & prima, est obedientia: neque aliter adveniens ad monasterium Abbatis suscipitur, quam qui tentatus prius fuerit, & probatus, nullum unquam recusaturus, quamlibet arduum ac difficile, indignumque toleratu, Abbatis imperium.

XII. Duo

¹ *Setis corporis sui tectus.*] Macarius: *Capilli capitis totum viri corpus operuerunt.* S. Onuphrius: *Cui tanta capillorum prolixitas erat, ut corpus illius, ipsorum diffusionem tegetetur.* Vita Pauli Eremitæ: *Crinitum calcaneo tenus hominem.*

² *Nuditatem suam divino munere vestiebat.*] Paphnutius Abbas in vita Onuphrii: *pro vestimento quoque foliis herbisque utebatur, quibus subte-*

riora renum tantummodo cingebat.

³ *Congressus vitabat humanos.*] Sic Anachoretæ multi, ut Joannes. De quo in vitis Patrum lib. 11. *Nulla femina ad conspectum ejus accessit, sed & viri raro & certis quibusque temporibus.*

⁴ *Bina & terna millia.*] Imo quinq. Cassian. iv. Inst. 1. *In Tabernensistarum in Thebaide cœnobio, plusquam quinq. millia fratrum sub uno Abbate reguntur.*

I Mona-

XII. Duo vobis referam incredibilis obedientiæ admodum magna miracula, licet suppetant plura recolenti: sed ad excitandam virtutum æmulationem, cui pauca non sufficiunt, multa non proderunt. Ergo cum quidam sæculi actibus abdicatis, ¹monasterium magnæ dispositionis ingressurus, cæpisset rogare: ²Abbas ei cæpit multa proponere, graves esse istius disciplinæ labores, sua vero dura imperia, quæ nullius facile valeret implere patientia. Aliud potius monasterium, ubi facilioribus legibus viveretur, expeteret: non tentaret aggredi, quod implere non posset. Ille vero nihil his terroribus permoveri, sed magis ita omnem obedientiam polliceri, ut si eum Abbas in ignem ire præciperet, non recusaret intrare. Quam illius professionem ubi magister accepit, non cunctatur probare profitentem. Casu clibanus propter ardebat, qui multo igne succensus, coquendis panibus parabatur: exundabat abruptis flamma fornacibus: & intra camini illius concava totis habenis regnabat incendium. Hoc igitur advenam illum jubet magister intrare. Nec distulit parere præcepto: medias flammæ nihil cunctatus ingreditur: quæ mox tam audaci fide victæ, velut illis quondam Hebræis pueris cessere venienti. Superata natura est, fugit incendium; & qui putabatur arsurus, velut frigido rore perfusus se ipse miratus est. Sed quid mirum, si tuum Christe tironem ignis ille non attigit? ut nec Abbatem pigeret dura mandasse, nec discipulum pœniteret imperio paruisse, qui eo die quo advenerat, dum tentaretur infirmus, perfectus inventus est; merito felix, merito gloriosus, probatus obedientia, glorificatus est passione.

XIII. In

¹ *Monasterium magnæ dispensationis.* Hieronymus præfat. in Regulam Pachomii: *Habent per singula monasteria patres & dispensatores, & hebdomadarios & ministros.*

² *Abbas ei cæpit multa proponere.*

Episcopi olim dicti Patres. Unde Patriarcharum nomen postea fluxit, quos Arabice *Abuna* vocant. Quod nomen postea præfectis monasteriorum hæsit in occidente, qui Abbates dicti.

XIII. In eodem autem monasterio factum id quod dicturus sum, recenti memoria ferebatur. Quidam itidem ad eundem Abbatem recipiendus advenerat, cum prima ei lex obedientiæ poneretur, ac perpetem polliceretur ad omnia vel extrema patientiam; casu Abbas floracinam virgam jampridem aridam manu gerebat. Hanc solo fixit, atque illi advenæ id operis imponit, ut tandiu virgulæ aquam irriguam ministraret, donec, quod contra omnem naturam erat, lignum aridum in solo arente viveret. Subjectus advena duræ legis imperio, aquam propriis humeris quotidie convehabat, quæ à Nilo flumine per duo fere millia petebatur. Jamque emenso anni spatio, labor non cessabat operantis, & de fructu operis spes esse non poterat; tamen obedientiæ virtus in labore durabat. Sequens quoque annus vanum laborem jam affecti fratris eludit. Tertio demum succedentium temporum labente curriculo, cum neque nocte neque interdiu aqarius ille cessaret operator, virga floruit. Ego ipsam ex illa virgula arbusculam, quæ hodieque intra atrium monasterii est ramis virentibus, vidi: quæ quasi in testimonium manens, quantum obedientia meruit, & quantum fides possit, ostendit. Sed me dies ante deficiet, quam diversa miracula, quæ mihi de virtutibus Sanctorum sunt compta, consummem.

XIV. Duo vobis adhuc præclara memorabo, quorum unum egregium erit adversus inflationem miseræ vanitatis exemplum; alterum adversus falsam justitiam non mediocre documentum. Quidam ergo Sanctus fugandorum de corporibus obsessis dæmonum 'incredibili præditus potestate, inaudita per singulos dies signa faciebat. Non solum

Incredibili præditus potestate.] De qua multa in Patrum vitis; In Vita Pachomii cap. XLIX. Diabolus ipse fatetur: Ex quo mirabilis incarnatio Christi fa-

cta est in terris, nos sine viribus profus existere capimus: ita ut ab his qui credunt in nomine ejus, illudamur ut passeres.

1 Cilicis

lum enim præfens, neque verbo tantum, sed absens quoque interdum ¹ cilicii sui fimbriis, aut epistolis missis, corpora obsessa curabat. Hic ergo mirum in modum frequentabatur à populis ex toto ad eum orbe venientibus. Taceo de minoribus: præfecti Comitesque, ac diversarum Judices potestatum pro foribus illius sæpe jacuerunt. ² Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita, contingi se ab eo, atque benedici humiliter postulantes, sanctificatos se ac divino munere illustratos, quoties manum illius vestemque contigerant, non immerito crediderunt. Hic ferebatur omni potu in perpetuum penitus abstinere, ac pro cibo (tibi Sulpici in aurem loquar, ne Gallus hoc audiat) ³ septem tantum caricis sustentari. Interea sancto viro, ut ex virtute honor, ita ex honore vanitas cœpit obrepere. Quod malum ille ubi primum potuit in se sentire grassari, diu multumque discutere conatus est: sed repelli penitus vel tacita conscientia vanitas, perseverante virtute, non potuit. Ubique nomen ejus dæmones fatebantur: excludere à se confluentium populos non valebat. Virus interim latens serpebat in pectore, & cujus nutu ex aliorum corporibus dæmones fugabantur, se ipsum occultis cogitationibus vanitatis purgare non poterat. Totis igitur precibus conversus ad Dominum fertur orasse, ut permissa in se mensibus quinque diaboli potestate, similis his fieret, quos ipse curaverat.

Quid

¹ Cilicii sui fimbriis.] Sic supra de Martino: fimbriae vestimenti ejus, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes. In vita ejus cap. XIX.

² Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita.] Id est, Episcopali. Concil. Taurinense C. V. Juxta literas venerabilis memoriæ Ambrosii Episcopi, vel Romanæ Ecclesiæ Sacerdotis. Ubi Romanæ Ecclesiæ Sacerdos Papa Syricius vocatur. Vide quæ no-

tavimus ad cap. XXVI. Vitæ Martini.

³ Septem tantum caricis.] Sunt ex ficorum genere, Syriæ peculiare. Plin. XIII. 5. Cassianus Collat. VIII. cap. I. Caricas inter eremitarum edulia refert. Hieron. in vita Pauli eremitæ cap. V. Quinque caricis per singulos dies sustentabatur. Et in Hilarione cap. III. Herbarum ergo succo & paucis caricis, post triduum vel quatrimum deficientem animam sustentabat.

Quid multis morer? ille præpotens; ille qui signis atque virtutibus toto Oriente vulgatus, ille ad cuius limina populi ante confluerant, ad cuius fores summæ istius sæculi se prostraverant potestates, correptus à dæmone est, tentus in vinculis, omnia illa quæ¹ energumeni solent ferre, perpeffus. Quinto demum mense purgatus est non tantum dæmone, sed, quod illi erat utilius atque optatius, vanitate. Sed mihi ista replicanti, nostra infelicitas, nostra occurrit infirmitas. Quis enim nostrum est, quem si unus homunculus humilis salutaverit, aut fatuis atque adulantibus verbis fœmina una laudaverit, non continuo elatus sit superbia, non statim inflatus sit vanitate? ut etiam si non habeat conscientiam sanctitatis, tamen quia vel stultorum adulatione, aut fortassis errore sanctus esse dicatur, sanctissimum se putabit. Jam vero si ei munera crebra mittantur, Dei se munificentia asserit honorari, cui dormienti atque resoluti necessaria conferantur. Quod si vel de modico ei aliqua virtutis signa succederent, Angelum se putaret. Cæterum² cum neque opere neque virtute conspicuus sit, si quis clericus fuerit effectus, dilatat continuo simbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occurrenceionibus: ipse etiam ubique discurret. Et qui ante pedibus aut asello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur: parva prius ac vili cellula contentus habitare, erigit celsa laquearia, construit multa conclavia, sculpsit ostia, pingit armaria, vestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat. Atque hæc caris viduis ac familiaribus mandat tributa virginibus: ³ illa, ut byrrum ri-

gen-

¹ *Energumeni.*] Sic dicebantur illi quos malus genius infederat, *δαιμονισσένδοροι.*

² *Cum neque opere, neque virtute conspicuus sit.*] Operæ præteritum est vitam ac mores clericorum illius ætatis graphice depictam nativisque coloribus expres-

sam, verbis Sulpicii ex Dialogo 1. & initio secundi proponere. Ex qua Clerici superbia monachorum ordo fluxit, qui se ab illis vitæ austeritate & *ἀσκησέω* sejunxerunt. *Salmasius.*

³ *Illam, ut byrrum rigentem, hæc ut fluentem texat lacernam.*] Epitheta non sane hic

gentem, hæc ut fluentem texat lacernam. Verum hæc describenda mordacius, beato viro Hieronymo relinquamus: ad propositum revertamur. Tu vero, *inquit Gallus meus*, nescio quid Hieronymo reliqueris disputandum, ita breviter universa nostrorum instituta complexus es, ut pauca hæc tua verba, si æquanimiter acceperint, & patienter expenderint, multum eis arbitrer profutura, ut non indigeant libris post hæc Hieronymi coërceri. Sed tu illa potius evolve, quæ cœperas, & illud quod adversus falsam justitiam dicturum te esse promiseras, prode documentum. Nam ut vere tibi fatear, nullo perniciosius malo intra Gallias laboramus. Ita faciam, *Posthumianus inquit*, nec te diutius tenebo suspensum.

XV. Adolescens quidam ex Asia prædives opibus, genere clarus, habens uxorem & filium parvulum, cum in Ægypto tribunus esset, & frequentibus adversum Blem-

bos

hic inania: sed superbiam vestium captum vulgi superantem innuunt. Alioqui byrrus & lacerna vestium genera plebeia olim erant, & utcumque vilia. Nam lacernis nobiliores atque illustriores non utebantur, nisi tempore pluvio aut in spectaculis, quas & togis tum superinduebant. Byrrus videtur fuisse vestis hirsuta pilis, qualis fortasse endromis Martialis: aut certe, qualiscumque fuit, rigebat potius, quam fluebat: & militibus propria fuit, quod indicat lex I. *que quisque habitu*, C. Th. omnibus enim, præterquam militum servis, byrris uti licebat. Atrebatikos & Canusinos byrros nominat Capitolinus in Carino. *Giselinus*. Byrrus, lacerna, chlamys, eadem vestis, solo nomine diversa, ut ex Artemidoro II. *ἀνεργον*. III. patet. Byrrus coloris ut plurimum, byrri, hoc est, russi, unde & nomen. Nam *byrrum* & *byrrum* Latini dixerunt, quod Græci *πύρρον*. Sed & cujlibet coloris lacernas, byrros etiam

ἡγέμενος appellabant. Cum apud Romanos togæ desissent, byrris sive lacernis usi sunt. Eo igitur tempore byrrus erat *ἡγέμενος*, pallium ascetarum gestamen. Byrris pretiosioribus Episcopi, minus pretiosis presbyteri, postquam pallia reliquerunt, usi. Ideo byrros sibi monachi interdixerunt, quod ambitiosior esset vestis. *Cassianus* de habitu Monachi cap. VII. *Isidorus*. Sub byrro clerici colobia primum, hoc est, tunicas sine manicis, postea dalmaticas gestare cœperunt auro clavatas. *Salmasius*. Vide & Rosweydam in *Vitis Patrum*.

I *Adversum Blembos*.] Lege Blemmyos. Blemmyi Æthiopes sunt apud Syenen. Chrysofomus: *Palladius Blemmyorum* sive Æthiopum Episcopum servari prope locum qui Syene vocatur. Citat Baronius. *Strabo* XVII. Βλέμενες ἢ Νόβαι, ἢ Μεγάβαροι, οἱ ὑπὲρ Συώνης Αἰθίοπες.

bos expeditionibus quædam eremi contigisset, sanctorum etiam tabernacula complura vidisset, à beato viro Johanne verbum salutis accepit. Nec moratus inutilem militiam cum vano illo honore contemnere, eremum constanter ingressus, brevi tempore in omni genere virtutum perfectus emicuit: potens jejuniis, humilitate conspicuus, fide firmus, facile se antiquis monachis studio virtutis æquaverat: cum interim subiit eum cogitatio, injecta per diabolum, quod rectius esset, ut rediret ad patriam filiumque unicum ac domum totam cum uxore salvaret: quod utique esset acceptius Deo, quam si solum se sæculo eripere contentus, salutem suorum non sine impietate negligeret. Istiusmodi ergo falsæ justitiæ colore superatus, post quadriennium fere cellulam suam atque propositum eremita deseruit. Sed ubi ad proximum monasterium, quod à multis fratribus habitabatur, accessit, causam discessionis atque consilium quærentibus, confitetur. Renitentibus cunctis, & præcipue loci illius Abbate renitente, malo animo fixa sententia non potuit avelli. Igitur infelici se obstinatione proripiens, cum dolore omnium digressus à fratribus, vix è conspectu abscesserat, impletus à dæmone, cruentasque spumas ore provolvens, suis dentibus se ipse lacerabat. Deinde ad idem monasterium fratrum humeris reportatus, cum coërceri in eo immundus spiritus non valeret, necessitate cogente, ferreis nexibus alligatur, pedes cum manibus vinciuntur. Non immerita pœna fugitivo, ut quem non cohibuerat fides, catena cohiberent. Post biennium demum oratione sanctorum ab immundo spiritu liberatus, ad eremum, unde discesserat, mox regressus, & ipse correptus & aliis post futurum exemplo, ne quem aut falsæ justitiæ umbra decipiat, aut incerta mobilitas inutili levitate compellat semel cœpta

I Domum totam cum uxore salvaret.] argumentum, nec à Dæmone, ut Sulpicius putat, sed ipso Deo profectum.

deserere. Hæc vos de virtutibus Domini, ¹ quas in servis suis vel imitanda operatus est, vel timenda, scire sufficiat. Sed quia satisfeci vestris auribus, immo etiam verbosior fortasse, quam debui, tu modo (ad me autem loquebatur) debitum fenus exsolve, ut te de Martino tuo, ut es solitus, plura referentem, jam pridem in hoc desiderio meis æstantibus, audiamus. Quid, *inquam*, tibi de Martino meo liber ille non sufficit, quem ipse tu nosti me de illius vita atque virtutibus edidisse?

XVI. Agnosco id quidem, Posthuvianus *inquit*, neque unquam à dextera mea liber ille discedit. Nam si agnoscis (aperit librum, qui sub veste latebat) en ipsum. Hic mihi, *inquit*, terræ ac mari comes, hic in peregrinatione tota socius & consolator fuit. Sed referam tibi plane, quo liber iste penetraverit; & quam nullus fere in orbe terrarum locus sit, ubi non materia felicitis historiæ divulgata teneatur. Primus eum Romanæ urbi, vir studiosissimus tui, Paulinus invexit. Deinde cum tota certatim urbe raperetur, exultantes librarios vidi, quod nihil ab his quæstuosius haberetur, siquidem nihil illo promptius, nihil carius venderetur. Hic navigationis meæ cursus, longe ante progressus: cum ad Africam venissem, jam per totam Carthaginem legebatur. Solus eum Cyrenensis ille presbyter non habebat: sed me largiente descripsit. Nam quid ego de Alexandria loquar? ubi pæne omnibus magis quam tibi notus est. Hic Ægyptum, Nitriam, ² Thebaidam, ac tota ³ Memphitica regna transivit. Hunc ego in eremo à quodam sene legi vidi: cui cum me familiarem tuum

¹ *Quas in servis suis vel imitanda.*] Mira constructio. sed quis ausit libris uno ore sic legentibus repugnare, *Lazqua.* Idem hic dialogum fecit, novo præfixo titulo, cum dialogismus sit perpetuus, neque vel unus m. liber hujusmodi lectionem præ se ferat. *Gistlin.*

² *Thebaidam.*] Sic hoc loco o.l. quos sequor, cum videam & Hilarium eadem vocis consignatione uti. *Gistlinus.* Notatum id supra ex vitis patrum, ubi frequens.

³ *Memphitica regna.*] Vide Notas ad I I. Histor. pag. 418. b.

tuum esse dixissem, & ab illo & à multis fratribus hæc mihi injuncta legatio est, ut si unquam terras istas te incolu- mi contigissem, ea te supplere compellerem, quæ in illo tuo libro de virtutibus beati viri professus es præterisse. Age ergo, quia non illa à te audire desidero, quæ scripta sufficiunt, illa quæ tum vel propter legentium, ut credo, fastidium præteristi, multis in una mecum à te poscentibus explicentur. Equidem Posthumiane, *inquam*, cum te jam dudum de sanctorum virtutibus intentus audirem, tacitis ad Martinum meum cogitationibus recurrebam, merito perspiciens omnia illa quæ singuli diversa fecissent, per unum istum facile completa. Nam cum excelsa retuleris (quod mihi dixisse liceat pace sanctorum) nihil à te penitus audivi, in quo Martinus esset inferior.

XVII. Sed sicut nullius unquam cum illius viri meritis profiteor conferendam esse virtutem: ita & illud animadverti decet: iniqua illum cum eremitis, vel etiam anachoretis, condicione conferri. Illi enim ab omni impedimento liberi, cælo tantum, atque Angelis testibus plane admirabilia docentur operari. Iste in medio cœtu & conversatione populorum, inter clericos dissidentes, inter episcopos sævientes, cum fere quotidianis scandalis hinc atque inde premeretur, inexpugnabili tamen adversus omnia virtute fundatus stetit: & tanta operatus est, quanta ne illi quidem, quos ante audivimus esse in eremo vel fuisse, fecerunt. Ac si illi paria fecissent, quis iudex tam esset injustus, ut non istum esse potioem merito judicaret? Puta enim istum fuisse militem qui pugnaverit in iniquo loco, & tamen victor evaserit: illos autem æque compone militibus, sed qui ex æquo loco, aut etiam de

supe-

Iste in medio cœtu.] Vere dictum, Anachoretæ se tantum diligunt: proximum negligunt. Tanto illis excelsior

Marrinus, qui proximi sui studiosus

fuit. Vide quæ Spanhemius contra Anachoretas in Dubiis, incomparabili opere, disputat. Locus paulo ante notatus est.

I Sapient

superiore certaverint. Quid ergo? & si omnium una victoria est, non potest esse par gloria. Et tamen cum præclara retuleris, à nemine retulisti mortuum suscitatum: quo uno utique te necesse est confiteri Martino neminem conferendum. Nam si admirandum est, quod illum Ægyptium flamma non attigit: hic quoque ¹ sapius imperavit incendiis. Si revolvas, quod Anachoretis feritas bestiarum victa succubuit: hic familiariter & rabiem bestiarum, & serpentium venena compescuit. Quod si illum conferas, qui immundis spiritibus obsessos verbi imperio, ac etiam fimbriarum virtute curabat: ne in hac quidem parte inferiorem fuisse Martinum multa documenta sunt. Si etiam ad illum recurras, qui fetis suis pro veste contactus, putabatur ab Angelis visitari; cum isto Angeli quotidie loquebantur. Jam vero adversus vanitatem atque jactantiam ita invictum spiritum gessit, ut illa vitia fortius nemo contempserit, cum quidem immundis spiritibus adflatos absens plerumque curaverit; nec solum Comitibus, aut Præfectis, sed ² ipsis etiam Regibus imperaret. Minimum id quidem in illis virtutibus: sed credas velim, non solum vanitati, sed causis etiam atque occasionibus vanitatis, neminem fortius repugnasse. Parva quidem, sed non prætereunda dicturus sum: quia & ille laudandus est, qui summa præditus potestate, tam religiosam ad reverentiam beati viri ostenderit voluntatem. Memini ³ Vincentium Præfectum, virum egregium, & quo nullus sit intra Gallias omni virtutum genere præstantior, dum Turonos præteriret, à Martino sapius poposcisse, ut ei convivium in suo monasterio daret: in quo quidem exemplum

B. Am-

¹ Sapius imperavit incendiis.] Bis, ut in Vita annotavit cap. xi. & Epist. i.

² Ipsi etiam Regibus imperaret.] Vide Notas ad caput xxiii. Vitæ Martini.

³ Vincentium præfectum.] A, cccc. sub

Stilicone Consule Vincentius prætorii præfecturam in Galliis gessit, ut rescriptum Honorii Imperatoris ad eundem datum significat. l. i. *Utrum vi. C.* Theodos. Hujus cum laude Severus meminit. *Baron.*

x Hoc

B. Ambrosii Episcopi præferbat: qui eo tempore Con-
sules & Præfectos subinde pascere ferebatur; sed virum al-
terioris ingenii, ne qua ex hoc vanitas atque inflatio obre-
peret, noluisse. Ergo fatearis necesse est, in Martino om-
nium illorum quos enumerasti, fuisse virtutes: Martini
autem in illis omnibus non fuisse. Quid tu, inquit Posthu-
mianus, ita mecum? quasi non eadem tecum sentiam sem-
perque senserim.

XVIII. Ego vero quoad vivam semper, & sapiam,
Ægypti monachos prædicabo. Laudabo anachoretas, mi-
rabor eremitas: Martinum semper excipiam, non illi ego
quemquam audebo monachorum, certe non episcopo-
rum quempiam comparare. Hoc Ægyptus fatetur, hoc
Syria, hoc Æthiops comperit, ¹ hoc Indus audivit, hoc
² Parthus & Persa noverunt: nec ignorat Armenia. ³ Bo-
sphorus exclusa cognovit, & postremo si quis aut ⁴ Fortu-
natas Insulas, aut ⁵ Glacialem frequentat Oceanum. Quo
miserior est regio ista nostra, quæ tantum virum cum in
proximo habuerit, nosse non meruit. Nec tamen huic
crimini miscebo populares: soli illum clerici, soli nesciunt
sacerdotes. Nec immerito. Nosse illum invidi nolue-
runt; quia si virtutes illius nosset, sua vitia cognovissent.
Horreo dicere, quod nuper audivi, infelicem dixisse ne-
scio quem, te in illo libro tuo plura mentitum. Non est
homi-

¹ Hoc Indus audivit.] In vita Macarii
Romani: Ubi cælum terræ jungitur. Ita
putarunt antiqui, planam esse terram,
& alicubi cælo jungi. Ibi que Paradi-
sum collocarunt. Alcimus Avitus 1. de
Genesi:

*Ergo ubi transmisit mundi caput incipit
Indis,*

*Quo perhibent terram confinia jungere
cælo,*

*Lucus inaccessa cunctis mortalibus arce,
Permanet. —*

² Parthus & Persa.] Vide Notas ad

libros Historiarum, ubi de his nomi-
nibus.

³ Bosphorus.] Scythia, quæ Christia-
nismum amplexa, & cui unicus tum præ-
erat Episcopus. Sozomen. VI. 1. 19. Salmast.

⁴ Fortunatas Insulas.] Quæ Canaria.
De quo in Opere de Originibus Ame-
ricanis.

⁵ Glacialem Oceanum.] De eodem in
opere citato. Juvenalis:

*Ultra Sauromas fugere hinc libet &
glacialem
Oceanum.*

¹ Hominem

hominis vox ista, sed diaboli; nec Martino in hac parte detrahitur, sed fidei Euangelii derogatur. Nam cum Dominus ipse testatus sit istiusmodi opera, quæ Martinus implevit, ab omnibus fidelibus esse facienda; qui Martinum non credit ista fecisse, non credit Christum ista dixisse. Sed infelices, degeneres, somnolenti, quæ ipsi facere non possunt, facta ab illo erubescunt; & malunt illius negare virtutes, quam suam inertiam confiteri.

XIX. Verum nobis ad alia properantibus, omnis istorum memoria relinquatur; tu potius, ut jamdudum desidero, residua Martini opera contexe. At ego, *inquam*, arbitror rectius istud à Gallo esse poscendum, quippe qui plura noverit (neque enim ignorare potuit magistri facta discipulus) & qui non immerito istam vicem non solum Martino, sed etiam nobis debeat; ut, quia ego jam librum editum, ac tu hæcenus Orientalium gesta memorasti, istam demum necessarij sermonis historiam Gallus evolvat: quia, ut dixi, & nobis debet loquendi vicem, & Martino suo credo præstabit, ut non gravate illius facta commemoret.

XX. Ego plane, *inquit* Gallus, licet impar sim tanto oneri, tamen relatis superius à Posthumiano obedientiæ cogor exemplis, ut munus istud quod imponitis, non recusem. Sed dum cogito me¹ hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat vestras nimium urbanas aures sermo rusticior. Audietis me tamen ut² Gurdonicum hominem, nihil cum fuce aut cothurno loquentem. Nam si mihi tribuitis Martini me esse discipulum; illud

¹ *Hominem Gallum inter Aquitanos.*] Vide Notas ad II. Historiarum ubi illa verba: *Aquitanis, Gallis ac Hispanis.*

² *Gurdonicum hominem.*] In Ms. *Gurtonicum*, & *Gurtonicum*. Gifelin. *Gurdonicus* homq est stolidus, importu-

nus, vel potius simplex. Quintil. I. 9. *Gurdos*, quos pro stolidis accepit vulgus, ex Hispania traxisse originem audivi. Hispani ab Africis acceperunt eam vocem. Laberius enim apud Gellium XVI. 7. se *gurdum* ex Africa venientem accepisse scribit.

¹ *Celtice,*

lud etiam concedite, ut mihi liceat exemplo illius inanes sermonum phaleras & verborum ornamenta contemnere. Tu vero, *inquit* Posthumianus, vel ¹ Celtice, aut si mavis, Gallice loquere, dummodo jam Martinum loquaris. Ego autem profiteor, quia etiamsi mutus esses, non defutura tibi verba, quibus Martinum facundo ore loquereris: sicut ² Zachariæ in Joannis nomine lingua resoluta est. Ceterum cum sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiose facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentia. Sed neque monachum tam astutum, neque Gallum decet esse tam callidum. Verum aggredere potius, & quod te manet explica. Nimium enim dudum alias res agentes consumimus tempus: & jam solis occidui umbra prolixior monet, non multum diei, vicina nocte, superesse. Deinde cum paullulum omnes conticuissemus, Gallus ita cœpit: Cavendum mihi imprimis esse arbitror, ne ea de Martini virtutibus repetam, quæ in libro suo Sulpicius iste memoravit. Unde prima illius inter militandum gesta prætereo: neque ea attingam, ³ quæ laicus egit, ac monachus; nec vero audita ab aliis potius, quam quæ vidi ipse, dicturus sum.

¹ Celtice, aut si mavis, Gallice loquere.] Celtas intelligit, qui antiqua lingua Gallorum utebantur, Gallos qui recentiori, & in Romanam corrupta. *Horn.*
² Zachariæ in Joannis nomine.] Luc. c. 11.

³ Quæ laicus egit ac monachus.] *Infra Dial. 111. 20. Sævit in clericos, grassatur in laicos. Ubi vide Notas. Monachitum adhuc à clericis distincti. Supra id ostensum.*

DIALOGUS II.

De virtutibus B. Martini.

Quo primo igitur tempore, relictis scholis, beato me viro junxi, paucos dies euntem ad ecclesiam sequebamur. Interim ei seminudus hibernis mensibus pauper occurrit, orans sibi vestimentum dari. Tunc ille, accersito ¹ archidiacono, iussit argentem sine dilatione vestiri. Deinde ² secretarium ingressus, cum solus, ut erat illi consuetudo, resideret (hanc enim sibi etiam in ecclesia solitudinem permessa clericis libertate præstabat) cum quidem in alio secretario Presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, Martinum vero usque in eam horam qua solennia populi agi consuetudo deposceret, sua solitudo cohibebat. Illud non præteribo, quod in secretario sedens, nunquam cathedra usus est. Nam in ecclesia nemo unquam illum sedere conspexit; sicut quendam nuper (testor Dominum) non sine meo pudore vidi, ³ sublimi folio quasi regio tribunali, celsa sede residentem. Sedebat autem Martinus in sellula rusticana, ut est in usibus servulorum, quas ⁴ nos rustici Galli tripetias, vos scholasticæ,

Archidiacono.] Sicut primus presbyter dictus est Episcopus, ita primus Episcopus Archiepiscopus: primus Diaconus Archidiaconus. Vide Salmasium de primatu capite I.

² Secretarium.] Vide Notas ad Epistolam I.

³ Sublimi folio quasi regio tribunali, celsa sede residentem.] Hi mores clericorum jam Sulpicii ævo. Ambitio, fastus, avaritia regnabant. Unde mirum non est illam Hierarchiam exortam. Diaconi presbyterorum locum ambiabant; hi Episcoporum: Episcopi dignitas in do-

minatam degenerarat & manifestam tyrannidem. *Isidor. Pelusiot. II. Epist. cxxv. Salmasius.*

⁴ Nos rustici Galli tripetias.] Vides, amice lector, linguam illam, qua hodie Galli omnes utuntur, non hodie aut heri natam esse, sed ante annos M. CC. cepisse suum initium ac originem, indeque in sequentibus sæculis majore incremento ad nostram usque ætatem propagatam, in eam tandem copiam & elegantiam exuberasse, ut nulli propemodum primigeniæ linguæ ulla in parte concedat, multas etiam superet. Tripetias hodie, qui iis utuntur, à

L I

voce

ftici, aut certe tu qui de Græcia venis, tripodas nuncupatis. Hoc ergo secretum beati viri pauper ille captatum, cum ei Archidiaconus dare tunicam distulisset, irrupit, dissimulatum se à clerico quærens, algere deplorans. Nec mora, sanctus, paupere non vidente, ¹ intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit, pauperemque contactum discedere jubet. Dein paullo post Archidiaconus ingressus, admonet, pro consuetudine expectare in ecclesia populum, illum ² ad agenda solennia debere procedere. Cui ille respondens ait, *pauperem prius* (de se autem dicebat) *oportere vestiri: se ad ecclesiam non posse procedere, nisi vestem pauper acciperet.* Diaconus vero nihil intelligens, quia extrinsecus indutum amphibalo, veste nudum interius non videbat, postremo pauperem non comparere caussatur. *Mihi*, inquit, *vestis quæ præparata est, deferatur: pauper non derit vestiendus.* Arctatus demum clericus, necessitate compulsus, jamque felle commoto, à proximis tabernis ³ bigerrigam vestem, brevemque atque hispidam, quinque comparatam argenteis rapit, atque ante Martini pedes iratus exponit. *En*, inquit, *vestem, sed pauper hic non est.* Ille nihil motus, jubet eum paullulum stare pro foribus, secretum utique procurans, dum sibi vestem nudus imponeret; totis viribus elaborans, ut posset occultum esse quod fece-

voce Latine trepide vöcant, *tripiées*. Sic & bigerrigam vestem, quasi variegatam *bigaré*.

¹ *Intra amphibalum.*] Sic & Paulinus IV. Fortunatus III. Gregor. Turonens. lib. de glor. Confess. cap. LIX. de Sancto Trajano: *Si novum, ut ad solet, amphibalum induisset, cum quo processurus diæcesin circumiret, simbria hujus vestis à diversis diripiebantur.* In veteri Lexico D. Benigni Divionensis: *Amphibalus*, Byrrhus villosus. In aliis glossis vetustis: *Amphibalum est vestis ex utraque parte villosa.* Juretus.

² *Ad agenda solennia.*] Editio Aldina: *ad agenda missarum solennia.* Paulinus IV. *Præcedat missam.* Quod nomen etiam in Milevitano concilio extat, & usitatum est Ambrosio, Victori Uticensi, aliisque. Verisimile est ex Paulino extitisse quoque apud Severum, & in V. C. ab Aldo repertum. Juret.

³ *Bigerrigam vestem.*] Aldus: *nigerrimam.* Male. Fortunatus III. I. *Induitur sancta hirsuta bigerrica palla.* In Glossis vetustis: *vestis nigra & grossior.* A Bigerrionibus populis Aquitania. Juret.

fecerat. Sed quando in sanctis viris latent ista, quærentibus velint nolint cuncta produntur.

II. ¹ Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit. Quo quidem die (mira dicturus sum) ² cum jam altarium, sicut est solenne, benediceret, globum ignis de capite illius vidimus emicare, ita ut in subline contendens, longius collum crinemque flamma produceret. Hoc, licet celeberrimo factum die, in magna populi multitudine viderimus, una tantum de virginibus, & unus de Presbyteris, tres tantum videre de monachis: cæteri cur non viderint, non potest nostri esse iudicii.

III. Per idem fere tempus, cum Euanthus, avunculus meus, vir licet sæculi negotiis occupatus, tamen admodum Christianus, gravissima ægitudine extremo mortis periculo cœpisset urgeri, Martinum evocavit. Nec cunctatus ille properavit, prius tamen quam medium viæ spatium vir beatus evolveret, virtutem advenientis sensit ægrotus: receptaque continuo sanitate, venientibus nobis obviam ipse processit: Altera die redire cupientem, magna prece detinuit; cum interim unum è familia puerum lethali ictu serpens perculit; quem jam exanimem vi veneni ipse Euanthus suis humeris illatum ante pedes sancti viri, nihil illi impossibile confusus, exposuit. Jamque se malum serpentis per omnia membra diffuderat. Cerneret omnibus venis

in-

¹ Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit.] Vestes sacerdotales per incrementa, ad eum qui nunc habetur, auctæ sunt ornatum. Nam primis temporibus communi vestimento induti Missas agebant; sicut & hætenus quidam Orientalium facere perhibentur. Stephanus autem constituit Sacerdotes, & Levitas vestibus sacratis, in usu quotidiano non uti, nisi in Ecclesia tantum. Statutum est Concil. Bracaren. ne Sacerdos sine Oratorio celebret Missam. Addiderunt in vestibus

sacris alii alia, vel ad imitationem eorum, quibus veteres utebantur sacerdotes, vel ad mysticæ significationis expressionem. *Walesius Strabo de Reb. Eccles. cap. 24. Vestes sacræ, quibus jam celebrantur Missæ, in usu non fuerunt in Ecclesia per annos à Christo 400.* Perkinf.

² Cum jam altarium, sicut est solenne, benediceret.] Circa ann. eccc. usus altarium obtinuit non ad sacrificium offerendum, sed ad honorem, & memoriam martyrum. Concil. Carthag. v. cap. 14. *Perkinf.*

inflatam cutem, & ad utris instar tensa vitalia. Martinus porrecta manu, universa membra pertractans, digitum prope ipsum vulnusculum, quo bestia virus infuderat, fixit. Tum vero (mira dicturus sum) vidimus venenum ex omni parte revocatum, ad Martini digitum cucurrisse; deinde per illud ulceris foramen exiguum, ita virus stipasse cum sanguine, ut solet ex uberibus caprarum aut ovium, pastorum manu pressis, longa linea copiosi lactis effluere. Puer surrexit incolumis. Nos obstupefacti tantæ rei miraculo, id quod ipsa cogebat veritas, fatebamur, non esse sub cælo qui Martinum possit imitari.

IV. Consequenti itidem tempore ¹ iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus. Nobis nescio qua necessitate remorantibus, aliquantulum ille processerat. Interim ² per aggerem publicum plena militantibus viris ³ fisciæ rheda veniebat. Sed ubi Martinum ⁴ in veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum, contigua de latere jumenta viderunt, paullulum in partem alteram pavefacta hæserunt. Deinde funibus implicatis, protentos illos, quibus, ut sæpe vidistis, misera illa animalia conglobantur, ordines miscuerunt; dumque ægre expediuntur, moram fecere properantibus. Qua permoti injuria militantes, præ-

cipi-

¹ *Iter cum eo dum diœceses visitat, agebamus.*] Vegetius I. 23. *aut si iter agitur. Laz. iter facientes.* Abhorruisse videtur locutionem nonnihil inusitatam, *iter agere*: quam tamen Ovidius de arte lib. 2. non abhorruit. Ipse Severus lib. 2. Sacræ histor. de Nehemia agens, *Statimque cum cum præsidio, quo tutius iter ageret, demisit.* Gifelin. Diœcesis Episcopi non heri atque hodie appellari cœpta est, cujuscunque territorii jurisdictione ad unius civitatis Episcopum pertinens. Passim ita usurpari invenias in Codice Africanæ Ecclesiæ. Ut *Hipponensis Diarrhytorum diœcesis. Can. 3CIII. & Mappaliensis diœcesis, Cano-*

ne LIV. & alibi. Etiam capitur pro parœcia, id est, diœceseos Episcopalis parte. Ut apud Severum Sulpicium Dialog. II. de Martino Turonensi Episcopo: *Consequenti itidem tempore, iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus.* Salmasius.

² *Per aggerem publicum.*] Eum fortasse intelligit, qui *longus pons* apud Tacitum dici solet. Gifelin.

³ *Fisciæ rheda.*] Vide Notas ad II. Histor. pag. 401. 402.

⁴ *In veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum.*] Hic habitus ascetarum & Monachorum. Vide Salmasium in Tertull. de pallio.

I Con-

cipitatis in terram saltibus se dederunt. Dein Martinum flagris ac fustibus urgere cœperunt: cum quidem ille mutus & incredibili patientia præbens terga cædentibus, majorem insaniam infelicibus commoveret; magis ex hoc furentes, quod ille quasi non sentiens verbera illata contemneret. Nos illico consecuti, fœde cruentum, atque universa corporis parte laniatum, cum exanimis in terram procubisset, invenimus; statimque eum a fello suo imposuimus, ac locum cædis illius exsecrantes, raptim abire properavimus. Interea illi regressi ad rhedam suam, furore fatiato, agi quo ire cœperant jumenta præcipiunt. Quæ cum omnia solo fixa, ac si ænea signa, riguissent; tollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atque inde resonantibus nihil penitus movebantur. Consurgunt deinde omnes pariter in verbera. ¹ Consumit Gallicas mularum pœna mastigias. Tota rapitur silva de proximo; trabibus jumenta tunduntur; sed nihil penitus sævæ manus agebant; uno atque eodem in loco stabant fixa simulacra. Quid agerent infelices homines nesciebant. Nec jam ultra dissimulare poterant, quin, quamlibet brutis pectoribus, agnoscerent, divino numine se teneri. Tandem ergo in se regressi, cœperunt quærere, quis ille esset quem in eodem loco ante paullulum cæcidissent; cum percunctantes cognoscunt ex viantibus, Martinum à se tam crudeliter verberatum. Tunc vero apparere omnibus caussa manifesta, nec ignorare jam poterant quin ob illius viri injuriam tenerentur. Igitur omnes rapidis nos passibus consequuntur, ² conscio facti ac meriti pudore confusi, flentes, & pulvere, quo se ipsi fœdaverant, caput atque ora consper-

si, an-

¹ Consumit Gallicas mularum pœna mastigias.] Lazijs legit: *galligas mularum pœnam*. Mastigias pro scuticis & flagellis ponit, quæ mastiges, *μαστιγας*. Alias *mastigia* sumitur pro verberone, cui tergum flagris conscissum. Gallicas

mastigias vocat, qualibus rustici Galli & muliones usi.

² Conscio facti ac meriti pudore confusi, &c.] Sic Dialogi primi capite octavo: *Lupa conscio pudore confunditur.*

fi, ante Martini se genua provolvunt, veniam precantes, & ut eos abire sineret, postulantes: *satis se vel sola conscientia dedisse pœnarum: satisque intellexisse, quam eosdem ipsos vivos absorbere terra potuisset, vel ipsi potius amissis sensibus in immobilem saxorum naturam rigescere debuissent, sicut affixa locis quibus steterant jumenta vidissent. Orare se atque obsecrare, ut indulgeret sceleri veniam, & copiam præstaret abeundi.* Senerat etiam, priusquam accurrerent, vir beatus, illos teneri, nobisque id ante jam dixerat. Veniam tamen clementer indulgit, eosdemque abire permisit, animalibus restituitis.

V. Illud autem animadverti sæpe, Sulpici, Martinum tibi dicere solitum, nequaquam sibi in Episcopatu eam virtutum gratiam suppetisse, quam prius se habuisse meminisset. Quod si verum est, immo quia verum est, con-
 jicere possumus, quanta fuerunt illa quæ monachus operatus est, & quæ teste nullo solus exercuit, cum tanta illum in Episcopatu signa fecisse, sub oculis omnium viderimus. Multa quidem illius gesta prius innotuere mundo, neque potuere celari; sed innumerabilia esse dicuntur, quæ dum jactantiam vitat, occultavit, neque in hominum notitiam passus est pervenire: quippe qui humanam substantiam supergressus, virtutis suæ conscientia mundi gloriam calcans, cœlo teste frueretur. Quod verum esse, vel ex his quæ comperta nobis sunt, nec latere potuerunt, possumus æstimare; si quidem ante Episcopatum duos mortuos vitæ restituerit, quod liber tuus plenius est locutus; in Episcopatu vero, quod, prætermisisse te miror, unum tantummodo suscitaverit. Cujus rei ego testis sum, si tamen nihil de minus idoneo teste dubitatis. Id ipsum autem vobis, qualiter gestum sit, explicabo. Fuerat caussa nescio quæ, qua Carnotum opidum petebamus. Interea dum vicum quendam habitantium multitudine frequentissimum præterimus, obviam nobis immanis turba processit, quæ erat tota
 genti-

gentilium. Nam nemo in illo vico noverat Christum. Verum ad famam tanti viri campos omnes late patentes confluentium multitudo contexerat. Sensit hic Martinus operandum, & annuntiante sibi spiritu totus infremuit; nec mortale sonans verbum Dei gentilibus prædicabat; sæpius ingemiscens, cur tanta ² Dominum Salvatorem turba nesciret. Interea sicut nos incredibilis circumdederat multitudo, mulier quædam, cujus filius paullo ante defecerat, corpus exanimum beato viro protensis manibus cœpit offerre, dicens; *Scimus quia amicus Dei es, restitue mihi filium meum; quia unicus est mihi.* Junxit se cætera multitudo, & matris precibus acclamat. Tum Martinus videns pro exspectantium salute, ut postea nobis ipse dicebat, consequi se posse virtutem, defuncti corpus propriis manibus accepit; & cum inspectantibus cunctis, genua flexisset, ubi consummata oratione surrexit, vivificatum parvulum matri restituit. Tum vero multitudo omnis in cœlum clamore sublato, Christum Dominum fateri; postremo cuncti catervatim ad genua beati viri ruere cœperunt, fideliter ³ postulantes, ut eos faceret Christianos. Nec cunctatus, in medio ut erat campo, cunctos ⁴ imposita universis manu catechumenos fecit, cum quidem ad nos conversus

¹ *Nec mortale sonans.*] Imitatur, ut sæpe, Virgilium:

Nec vox hominem sonat.

² *Dominum Salvatorem.*] Christus recte & Servator dicitur & Salvator. Frustra hanc vocem Ciceroniani quidam rejiciunt, quæ frequentissima in Veteri versione Bibliorum & apud scriptores Ecclesiasticos.

³ *Postulantes ut eos faceret Christianos.*] Sicut pagani docebantur ardentissimo desiderio diem epoptiæ expectare, ut ex Tertull. adv. Valentinianos patet: sic & Catechumeni fuerunt instituti, ut totâ cupiditate Sacramentorum participationem desiderarent. Unde in Vete-

ri Glossario legitur: *λεισργία, τελειή, desiderata.* Sic enim legendum. Ergo desiderata est initiatio in Christianismo, id est, bap̄tismus & Eucharistia. Augustinus Epist. CVII. *Audit Sacerdotem exhortantem populum Dei, orare pro Catechumenis, ut eis desiderium regenerationis inspiret.* Hujus desiderii Chrysostomus sæpe meminit, & alii Patr. *Casaub.*

⁴ *Imposita universis manu Catechumenos fecit.*] Primo fiebant Catechumeni, deinde competentes, postremo fideles & Christiani. Plena sunt Patrum monumenta, præsertim Augustini, hujus necessariæ observationis. *Casaub.* Vide Notas ad vitam Martini cap. x.

versus diceret, *non irrationabiliter in campo catechumenos fieri, ubi solerent martyres consecrari.* Vicisti, inquit Posthumianus, Galle, vicisti; non utique me, qui Martini sum potius adsertor, & qui hæc omnia de illo viro & scivi semper, & credidi; sed eremitas omnes, anachoretasque vicisti. Nemo enim illorum, sicut Martinus hic vester, immo noster, mortibus imperavit. Meritoque hunc iste Sulpicius Apostolis comparat & Prophetis: quem per omnia illis esse consimilem, fidei virtus, ac virtutum opera testantur. Sed perge, quæso, quanquam nihil magnificentius audire possumus, perge tamen Galle, quod etiam nunc de Martino superest sermonis evolere. Nam etiam minima illius, & quotidiana, animus festinat agnoscere: quia minima illius, aliorum maximis majora esse, nulli dubium est. Ita faciam, *Gallus inquit.* Verum id quod dicturus sum, ipse non vidi; prius enim gesta res est quam me illo viro jungerem. Sed factum celebre est, fidelium fratrum, qui interfuerant, sermone vulgatum.

VI. Eodem fere tempore, ¹ quo primum Episcopus datus est, fuit ei necessitas ² adire comitatum. ³ Valentinianus tum major rerum potiebatur. Is cum Martinum ea petere cognovisset, quæ præstare volebat, iussit eum palatii foribus arceri. Etenim ⁴ ad animum illius immitem ac superbum ⁵ uxor accesserat Arriana, quæ totum illum à sancto viro,

¹ Quo primum Episcopus datus est.] Anno Christi cccclxxxv.

² Adire comitatum.] Eo verbo curiam Principis tum designabant. Sic Dial. 11. cap. 15. ad comitatum ire compulsus. Ammianus lib. 18. litteris ad comitatum missis. Gifelin. Vide quæ dicta ad vitam cap. 22.

³ Valentinianus tum major.] Ratio, quamobrem quod hic narratur evenisse putem, Valentiniano & Valente 11. Coss. est ea unica, quod eo anno frequentes in Hispaniis & Galliis Synodi

contra Arrianos fuerint coactæ. Si tamen quis idem rejicere malit in tertium, quartum, aut quintum annum subsequenter, nihil pugnabo. Gifelinus.

⁴ Ad animum immitem ac superbum.] Ammian. lib. xxxix. non immitem solum, sed suo apte etiam ingenio truceat nominat: ejusque immanis truculentia egregia aliquod exempla subjicit. Gifelinus.

⁵ Uxor accesserat Arriana.] Justina τῆς Ἀρειανῆς φρονήσεως. Socrates v. 11. Theodo-

viro, ne ei debitam reverentiam præstaret, averterat. Itaque Martinus, ubi semel atque iterum superbum principem frustra adire tentavit, recurrit ad nota præsidia: cilio obvolvitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet; orationes diebus noctibusque perpetuat. Septimo vero die astitit ei Angelus: jubet eum ad palatium ire securum, regias fores quamlibet clausas sponte referandas, imperatoris spiritum superbum molliendum. Igitur istiusmodi præsentis Angeli confirmatus alloquio, & fretus auxilio, palatium petit. Patent limina, nullus obsistit; postremo usque ad regem nemine prohibente pervenit. Qui cum venientem eminus videret, infrendens cur fuisset admissus, nequaquam assurgere est dignatus astanti, donec regiam sellam ignis operiret, ipsumque regem ea parte corporis, qua sedebat, adflaret incendium. Ita solio suo superbus excutitur, & Martino invitus assurgit: multumque complexus, quem spernere ante decreverat, virtutem sensisse divinam emendatior fatebatur; nec expectatis Martini precibus, prius omnia præstitit, quam rogaretur. Colloquio illum atque convivio frequenter adscivit; postremo abeunti multa munera obrulit, quæ vir beatus, ut semper paupertatis suæ custos, cuncta rejecit. Et quia palatium semel ingressi sumus, licet diversis in palatio temporibus gesta connectam. Nequaquam enim prætermittendum videtur, circa Martini admirationem, reginæ fidelis exemplum.

VII. Maximus Imperator rempublicam gubernabat,

vir

Theodorit. v. 13. Eadem etiam Valentiniani II. mater fuit. Itaque marito & filio impotens mulier magnorum causa malorum fuit. Vide Scriptores Ecclesiasticos.

Maximus Imperator. Maximus, confirmato trans Alpes Imperio, omnes sibi conciliare studuit, Catholicos, Judæos, gentiles. Nam gentilibus red-

dere demta per Gratianum sacrificia voluit, restituereque sublatam in Capitolio victoriæ aram. Unde & incredibili plausu eum exceperunt, & laudes ejus Symmachus consularis peculiari libro conscripsit recitavitque, teste Socrate v. 14. Pro Judæis edicta composuit. Unde illa vox Christianorum: *Rex iste Judæus factus est.* Ambros. Epist. LXXXIX.

E 1 5

Catho-

¹ vir omni vitæ merito prædicandus, si ei vel diadema non legitime, tumultuante milite, impositum repudiare, vel armis civilibus abstinere licuisset. Sed magnum imperium nec sine periculo renui, nec sine armis potuit teneri. Hic Martinum sæpius evocatum, receptumque intra palatium, venerabiliter honorabat. Totus illi cum eo sermo de præsentibus, de futuris, de fidelium gloria, de æternitate sanctorum. Cum interim diebus ac noctibus de ore Martini regina pendebat, Euangelico illo non inferior exemplo, pedes sancti fletu rigabat, crine tergebat. Martinus, quem nulla unquam fœmina contigisset, istius affiduitatem, immo potius servitutem non poterat evadere. Non illa opes regni, non imperii dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: divelli à Martini pedibus solo strata non poterat, postremo à viro suo poposcit, deinde Martinum uterque compellunt, ut ei remotis omnibus ministris, præberet sola convivium. Nec potuit vir beatus obstinatius reluctari. Componitur castus reginæ manibus apparatus; fellulam ipsa consternit, mensam admovet, aquam manibus subministrat: cibum, quem ipsa coxerat, apponit. Ipsa, illo sedente, eminus secundum famulantium disciplinam solo fixa consistit immobilis, per omnia ministrantis modestiam, & humilitatem exhibens servientis: miscuit ipsa bibituro, & ipsa porrexit. Finita cœnula, fragmenta panis assumpti, micæque collegit, satis fideliter illas reliquias imperialibus epulis anteponebat. Beata mulier, tantæ pietatis affectu illi merito comparanda, quæ venit à finibus terræ, audire Salomonem, siquidem simplicem sequamur historiam. Sed si fides reginarum est conferenda (quod mihi li-

ceat

Catholicæ etiam fidei acerrimus defensor videri volebat. Quod ex ejus ad Sircium Papam Epistola patet, quæ extat Tomo I. Epist. Rom. Pont.

[Vir omni vitæ merito prædicandus.]
Sic & Orosius VII. 34. judicat. Supra

eum vocat *ferocis ingenii virum & bellorum civilium victoria elatum*. In vita c. XLIII. Orosio, *trux, & ab immaniſſimis Germanorum gentibus tributa solo terrore nominis exigens*. Vide quæ supra notavimus non uno loco, ad II. Hist. & Vitam

I Verum-

ceat separata mysterii majestate dixisse) illa expetiit audire sapientem; ista non tantum audisse contenta, sed & meruit fervire sapienti: Ad hæc Posthumianus: Jamdudum, *inquit*, Galle audiens te loquentem, vehementer admiror reginæ fidem. Sed illud ubi est, quod nulla unquam fœmina ferebatur propius astitisse Martino? Ecce ista reginâ non solum astitit, sed etiam ministravit. Et vereor, ne isto aliquantulum se tueantur exemplo, qui libenter fœminis inferuntur. Tum Gallus: Quid tu, *inquit*, non vides quod solent docere grammatici, locum, tempus, personam? Propone enim tibi ante oculos captum in palatio Imperatoris precibus ambi-ri, reginæ fide cogi, temporis necessitate constringi, ut clausos carcere liberaret, exsiliis datos restitueret, bona adempta redhiberet. Hæc quanti putes constare Episcopo debuisse, ut pro his omnibus non aliquantulum de rigore propositi relaxaret? ¹ Verumtamen quia occasione hujus exempli male usuros esse aliquos arbitraris, illi vero felices erunt, si à disciplina exempli istius viri non recedant. Videant enim, quia Martino semel tantum in vita sua, ² jam septuagenario, non vidua libera, non virgo lasciviens, sed sub viro

vivens,

¹ *Verumtamen quia.*] Multus etiam in eo Paulinus est, ut hoc Martini factum excuset libro IV. sed alio colore quam fecit Severus. Indicat enim neminem culpæ imputare debere quod fœminæ potius facilem se exhibuerit quam viro, quia fides plus quam sexus mereri istud videbatur. Ac suspicor id de industria fecisse Paulinum, ne quis iniquus arbiter calumniaretur, quod haberet uxorem suam Therasiam comitem. *Furet.*

² *Jam septuagenario.*] Cum unico hoc loco parum mihi convenit: Gregorio autem Turonensi nullo modo. Si enim B. Martinus duodeviginti annos natus, id est, duobus annis ante Arbetionem Cons. sacramento baptismi suscepto, nomen Christo dedit: non ille Cæsario & Attico Coss. ex hac vita dece-

dens annos 81. potuit numerare: cum ab Arbetione ad hos Coss. anni non plures quadraginta & uno numerentur. Neque vero hic discrimen est biennii aut triennii, sed annorum undeviginti, quod, ut uno verbo ingenue dicam quod sentio, tolli nullo modo potest, nisi alterutri, aut Severo, aut Gregor. Turonensi fides abrogetur. Nam quod ad me attinet; dummodo mihi Chronologiæ meæ ad Valentinianum, sive B. Martini episcopatum ex ipsarum rerum historia & verbis Severi inoffense deducta ratio constet: de reliquis non magnopere laboro. Nam hoc loco non tam mihi cum Severo controversia est, quam ipsi Severo secum. Ut enim, quod hic de Martino septuagenario scribitur, veritati sit consentaneum: necesse est omnia,

vivens, ipso viro pariter supplicante, regina servivit & ministravit. Hæc edenti astitit, non cum epulante discubuit: nec ausa est participari convivio, sed deferebat obsequium. Disce igitur disciplinam; serviat tibi matrona, non imperet; & serviat, non recumbat; sicut Martha illa ministravit Domino, nec tamen est ascita convivio; immo prælata est ministranti, quæ verbum potius audiebat. Sed in Martino ista regina utrumque complevit; & ministravit ut Martha; & audivit ut Maria. Quod si quis hoc uti voluerit exemplo, per omnia teneat exemplum; talis causa sit, talisque persona, tale obsequium, tale convivium, & in omni vita semel tantum. Præclare, inquit *Posthumianus*, nostros istos, ut Martini non egrediantur exemplum, tua constringit oratio; sed profiteor tibi, quia hæc surdis auribus audientur. Nam si Martini sequeremur vias, nun-

omnia, quæ de eisdem baptismo, de relicta militia, de convictu & occurso Hilarii, de ipso denique Hilario & magna Sacræ Historiæ parte cum temporum & locorum distinctione accuratissime memoriæ prodidit; ea non solum vero dissentanea esse, sed pugnantia etiam ac plane falsa. Nam qua tandem ratione aut colore potius, qui Arbetione consule vix 21. annum ætatis attigerat, vivo Maximo dici possit septuagenarius, cum idem Maximus post Arbetionem anno 33. sit interfectus? Sed & eadem cum iis, quæ de morte & ætate ejus scribit Turonensis, pugna est. Nihil enim verius quam hoc Martini septuagenarii in Regiæ palatio convivium ad illud tempus pertinere, quo à Maximo idem se invitari, & regia mensa excipi passus est, Fl. Euodio & Fl. Honorio Coss. anno urbis 1138. Christi 386. Eo tempore nondum Priscillianum capitis damnatum fuisse, multoque minus Treverensem Synodum habitam, ubi B. Martinus suis ipse ingratis Episcoporum adversum se vim regiam implorantium communionem in-

quam
ire à Maximo coactus est: non difficile est ex ipsis Severi verbis evincere cap. 27. Vitæ B. Martini: & præcipue cap. 15. dialog. 3. in quo ab ea Synodo sedecim annis superstes fuisse, neque ullam deinde synodum aut conventum episcoporum adiisse narratur. Unde & necessario sequitur eundem non 81. ætatis anno, ut testatur Turonensis, sed 87. sexto nempe post Atticum & Cæsarium Coss. esse mortuum: tot enim vel absque abaco & calculis numerantur. His ego rationibus eo redigi mihi videor, ut alterutrum fatendum sit, aut memoria sua Severum misere esse lapsum, aut, quod vero propius est, depravatum esse locum, idque aut à nimium piis libris, aut ab impudentibus interpolatoribus, qui Severum cum aliis potius auctoribus ipsi parum feliciter & importune succenturiantibus, quam secum concordare maluerunt. Simul varietas scripturæ dictionem, *septuagenario*, proxime antecedens, & titula libri Laur. suspicionem meam varie exaugent. *Giselinus.*

quam causas de osculo diceremus, & universis scævæ opinionis opprobriis careremus. Verum sicut tu soles dicere, cum edacitatis argueris, *Galli sumus*: ita nos in hac parte nunquam vel Martini exemplo, vel tuis disputationibus corrigendi fatemur. Veruntamen hæc nobis jamdudum agentibus, quid tu tam obstinate, Sulpici, taces? Ego, *inquam*, non solum modo taceo, sed olim de istis tacere disposui. Nam quia quandam viduam vagam, nitidulam, sumptuosam objurgaverim, lascivius victitantem; itidemque virginem adolescenti cuidam mihi caro indecentius adhærentem, cum quidem ipsam frequenter audissem, alios etiam qui talia agerent increpantem; tanta mihi omnium scæminarum, cunctorumque monachorum odia concitavi, ut adversum me utræque legiones jurata bella susceperint. Unde quæso taceatis, ne etiam hoc quod vos loquimini, ad meam referatur invidiam; tota vobis istorum mentio relinquatur, ad Martinum potius revertamur. Tu Galle, ut aggressus es, cceptum opus explica. Tum ille: Jam quidem vobis, *inquit*, tanta narravi, ut satisfacere studiis vestris meus sermo debuerit. Sed quia voluntati vestræ non obsecundare nefas mihi est, quantum adhuc diei superest, loquar. Nam certe dum stramen illud, quod in lectos nostros paratur, aspicio, subvenit in memoriam etiam de stramine, in quo Martinus jacuerat, factam esse virtutem. Res ita gesta est.

VIII. ¹ Claudiomachus vicus est in confinio Biturigum atque Turonorum. Ecclesia ibi est celebris religione sanctorum, nec minus gloriosa sacrarum virginum multitudo. Præteriens ergo Martinus, ² in secretario ecclesiæ habuit mansionem. Post discessum illius, cunctæ in secretarium illud ³ virgines irruerunt, ⁴ adlambunt singula loca ubi

aut

¹ Claudiomachus.] Fortunatus:

Incola quem vicum vocitavit Claudio-
magum.

² In secretario Ecclesiæ habuit mansio-

nem.] Vide Notas ad Epist. r.

³ Virgines.] Vide Notas ad caput xx.
Vitæ.

⁴ Adlambunt singula loca.] Paullinus:
Solium

aut federat vir beatus, aut steterat, stramentum etiam in quo quieverat, partiuntur. Una earum post dies paucos partem straminis, quam sibi pro benedictione collegerat, energumeno, quem spiritus erroris agitabat, de cervice suspendit. Nec mora, dicto citius ejecto dæmone, persona purgata est.

IX. Per idem fere tempus Martino à Treveris reverenti fit obviam vacca, quam dæmon agitabat, quæ relicto grege suo, in homines ferebatur, & jam multos noxie petulca confoderat. Verum ubi nobis cœpit esse contingua, hi qui eam eminus sequebantur, prædicere magna voce cœperunt, ut caveremus. Sed postquam ad nos torvis furibunda luminibus propius accessit, Martinus elevata obviam manu, pecudem consistere jubet. Quæ mox ad verbum illius stare cœpit immobilis. Cum interea videt Martinus, dorso illius dæmonem super sedentem, quem increpans; *Discede, inquit, funeste, de pecude, & innoxium animal agitare desiste.* Paruit nequam spiritus, & recessit. Nec defuit sensus in bucula, quin se intelligeret liberatam; ante pedes sancti recepta quiete prosternitur; deinde jubente Martino, gregem suum petit, seque agmini cæterarum, ove placidior, immiscuit. Hoc illud fuit tempus, quo inter medias flammæ positus, non sensit incendium, quod mihi non arbitror esse referendum, quia in hoc plenius iste Sulpicius, licet in libro suo præteritum, in epistola tamen postea, quam ad Eusebium, ¹ tunc Presbyterum, modo

Episco-

— *Solum doctoris adorant.*

Gregorius Turonensis 1. de Miracul. Martini 2. Singula loca adhibens osculis, vel irrigans lacrymis, in quæ vir beatus aut federat aut oraverat, sive ubi cibum sumserat, vel corporis quieti post multos labores indulserat. Sic & Paulinus epistol. x. ad Severum, de tunica Melaniæ Sanctæ foeminæ. Paul. Diacon. lib. xiv. de Theodosio Imperat. Fertur quod

cum Constantinopoli Episcopus Chebronensis fuisset mortuus, sagum ejus valde sordidissimum quæstiverit, & eo circumamictus sit, credens aliquid se ex defuncti sanctitate promereri. Sic & Demonacten Athenientes coluerunt, ut ex Luciani Dialogis patet. Juret.

¹ Tunc Presbyterem, modo Episcopum.] Tum temporis Episcoporum & Presbyterorum ordo distingui cœpit. Vide quæ

Episcopum, fecit, exposuit; quam tu Posthumiane, aut credo, legisti; aut si incognita tibi est, cum libuerit in promptu ex illo arinario habes, nos ab illo omiſſa referimus.

X. Quodam autem tempore, dum diœceses circuiret, venantium agmen incurrimus. Canes leporem sequebantur. Jamque multo spatio victa bestiola cum undique campis late patentibus nullum esset effugium, mortem imminentem jam jamque capienda crebris flexibus differebat. Cujus periculum vir beatus pia mente miseratus, imperat canibus ut desisterent sequi & sinerent abire fugientem. Qui continuo ad primum sermonis imperium constituerunt. Crederes vinctos, immo potius affixos in suis hædere vestigiis. Ita lepusculus persecutoribus alligatis, incolumis evasit. Operæpretium autem est etiam familiaria illius verba, spiritali sale condita, memorare.

XI. Ovem recens tonsam forte conspexerat: *Euangelicum*, inquit, *mandatum ista complevit: duas habuit tunicas, unam earum largita est non habenti: ita ergo & vos facere debetis.* Item cum subulcum algentem, ac pæne nudum in pellicea veste vidisset, *En*, inquit, *Adam ejectus de Paradiso, in veste pellicea sues pascit: sed nos illo vetere deposito, qui adhuc in isto manet, novum Adam potius induamus.* Boves ex parte prata depaverant, porci etiam nonnulla suffoderant: pars cætera quæ manebat illæsa, diversis floribus, quasi picta vernabat. *Speciem*, inquit, *gerit pars illa conjugii, quæ pecore depasta, & si non penitus gratiam amisit herbarum, nullam tamen florum retinet dignitatem: illa vero quam porci, pecora immunda, foderunt, fornicationis imaginem fœdam præterdit: cæterum illa portio quæ nullam sensit injuriam, gloriam virginitatis ostendit, herbis fœcunda luxuriat fœni, in ea fructus exuberat,*

quæ supra passim annotata, & imprimis Salmasium de primatu Papæ, qui Episcoporum superbiam & *αὐτοκρατορίας* | solidissime dejecit. Vide & Seldenum ad Eutychium.

rat, & ultra omnem speciem distincta floribus, quasi gemmis micantibus ornata radiat. Beata species & Deo digna: nihil enim virginitati est comparandum. Ita & illi qui conjugia fornicationi comparant, vehementer errant: & illi qui conjugia virginitati æquanda æstimant, miseri penitus & stulti sunt. Verum hæc à sapientibus tenenda distinctio est, ut conjugium pertineat ad veniam, virginitas spectet ad gloriam: fornicatio deputetur ad pœnam, nisi satisfactione purgetur.

XII. Miles quidam¹ cingulum in ecclesia, monachum professus, abjecerat: cellulam sibi eminus in remoto, quasi eremita victurus, erexerat. Interea astutus inimicus variis cogitationibus brutum pectus agitabat: ut conjugem suam, quam Martinus in monasterio puellarum esse præceperat, voluntate mutata secum potius vellet habitare. Adiit ergo Martinum fortis eremita: quid haberet animi confitetur. Ille vero vehementer abnuere, fœminam viro rursus, jam monacho, non marito, incongrua ratione misceri: Postremo cum miles instaret, affirmans nihil hoc proposito esse nociturum, se solo conjugis uti velle solatio: porro, ne rursus se in sua vitia revolverent, non esse metuendum: se esse militem Christi, illam quoque in eadem ejusdem militiæ sacramenta jurasse: pateretur Episcopus² sanctos, & sexum fidei merito nescientes, pariter militare. Tum Martinus (verba vobis ipsa dicturus sum) *dic mihi, inquit, si unquam in bello fuisti, si in acie constitisti?* At ille respondens, *Frequenter, inquit, in acie steti, & bello frequenter interfui.* Ad hæc Martinus: *Dic mihi ergo, nunquid & in illa acie, quæ armata in prælio parabatur, aut cum jam adversus hostilem*

¹ Cingulum in Ecclesia, monachum professus abjecerat.] Cingulum insigne militare, & dignitatis argumentum. Ideo inter maximas pœnas numeratum, cingulo privari, & qui exautorabantur, disincti fuerunt. Herodianus II. Brisson. II. Select. Interpr. 7.

² Sanctos.] Sic promiscue nominabant omnes, qui se Christo jam devovissent: ut si professioni proprium. Sic init. dialogi III. *Convenistis ad me audiendum & sancti & dispersi.* Et in fine Vitæ B. Mart. *Illud facile confido, omnibus sanctis opusculum hoc fore gratum.* Gisel. I. Muiers

stilem exercitum collato cominus pede, districto ense pugnabar, ullam fœminam stare aut pugnare vidisti? Tunc demum miles confusus erubuit, gratias agens, errori suo se non fuisse permissum: nec aspera increpatione verborum, sed vera & rationabili secundum personam militis comparatione, correctum. Martinus autem conversus ad nos, sicut eum frequens fratrum turba vallaverat: ¹ Mulier, inquit, virorum castra non adeat, acies militum separata consistat: procul fœmina in suo degens tabernaculo sit remota. Contemptibilem enim reddit exercitum, si virorum cohortibus turba fœminea misceatur. Miles in acie, miles pugnet in campo: mulier se intra murorum munimenta contineat. Habet & illa gloriam suam, si pudicitiam viro absente servaverit: cujus hæc prima virtus, & consummata victoria est, non videri.

XIII. Illud vero, Sulpici, meminisse te credo, quo affectu nobis, cum & coram adestes, illam ² virginem prædicaret, quæ ita se penitus ab omnium virorum oculis removisset, ut ne ipsum quidem ad se Martinum, cum eam ille officii causa visitare vellet, admiserit. Nam cum præter agellum illius præteriret, in quo se jam ante complures annos pudica cohibebat, audita fide illius, atque virtute, divertit, ut tam illustri meriti puellam religioso officio Episcopus honoraret. Nos consequentes, gavisuram illam virginem putabamus: siquidem hoc in testimonium virtutis suæ esse habituram, ad quam tanti nominis sacerdos, deposito propositi rigore venisset. Verum illa fortissimi vincula propositi, ne Martini quidem contemplatione laxavit. Ita vir beatus accepta per aliam fœminam excusatione laudabili, ab illius foribus, quæ videndam se salutandam-

¹ Mulier, inquit, virorum castra non adeat.] Servius ad illud Æneid. vii.

ultima secum

Bactra vehit, sequiturque, nefas, Egyptia conjux.

Ingenti, inquit, turpitudini apud majores

res fuit, si mulier castra sequeretur. Postea tamen id Imperatorum legibus permissum. l. quicumque. C. de re militari. Juret.

² Virginem prædicaret, quæ ita se penitus.] Vide quæ notata ad cap. xx. Vita.

M m

1 Xenium.]

tandamque non dederat, latus abscellit. O virginem gloriosam, quæ ne à Martino quidem passa est se videri! ô Martinum beatum, qui illam repulsam non ad contumeliam suam duxit; sed magnificans illius cum exultatione virtutem, inusitato in his dumtaxat regionibus gaudebat exemplo! Ergo cum haud longe ab illa villula nos manere nox imminens coëgisset, ¹xenium beato viro eadem illa virgo transmisit; fecitque Martinus quod antea non fecerat; nullius enim ille unquam xenium, nullius munus accepit. Nihil vero ex his quæ virgo venerabilis miserat refutavit, dicens; *benedictionem illius à sacerdote minime respuendam, quæ esset multis sacerdotibus præferenda.* Audiant, quæso, virgines illud exemplum, ut fores suas, si eas mali obsidere voluerint, etiam bonis claudant; & ne ad se improbis sit liber accessus, non vereantur excludere etiam sacerdotes. Totus hoc mundus audiat; videri se à Martino virgo non passa est. Non utique illa quemcumque à se repulit sacerdotem; sed in ejus viri conspectum puella non venit, quem videre salus videntium fuit. Quis autem hoc ² alius præter Martinum sacerdos, non ad suam injuriam retulisset? quos adversum sanctam virginem motus, quantasque iras mente concepisset? hæreticam judicasset, & ³anathematizandam esse decrevisset. Quam vero illi beatæ animæ illas virgines prætulisset, quæ crebris occurribus ubique se præbent obvias sacerdoti, quæ convivium sumptuosa disponunt, quæ una pariter accumbunt. Sed quo me ducit oratio? paullulum iste liberior sermo reprimendus est, ne in aliquorum forsitan incurrat offensam. Etenim infidelibus objurgationis verba non proderunt, fidelibus autem satisfaciat exemplum. Verum ego ita virtutem hujus

¹ Xenium.] Hospitale munus. Glos. sar. Cyrill. *Ξένιον τὸ δῶρον τὸ πεμπόμενον ξένῳ.*

² Alius præter Martinum sacerdos.]

Sacerdos pro Episcopo. Notatum supra aliquoties.

³ Anathematizandam.] Vox Ecclesiastica, qua proprie in hæreticos utuntur.

¹ Agnes

huius virginis prædicabo, ut tamen nihil illis, quæ ad Martinum videndum ex longinquis regionibus sæpe venerunt, arbitrer derogandum; siquidem hoc beatum virum frequenter affectu etiam Angeli frequentarint.

XIV. Cæterum id quod dicturus sum Posthumiane, hoc tibi (me autem intuebatur) teste recte perhibeo. Quodam die, ego & iste Sulpicius pro foribus illius excubantes, jam per aliquot horas cum silentio sedebamus, ingenti horrore & tremore, ac si ante Angeli tabernaculum mandatas excubias duceremus: cum quidem clauso cellulae suæ ostio, nos ibi esse nesciret. Interim colloquentium murmur audivimus, & mox horrore quodam circumfundimur, ac obstupentes nec ignorare potuimus, nescio quid fuisse divinum. Post duas fere horas ad nos Martinus egreditur: ac tum eum iste Sulpicius (sicut apud eum nemo familiariter loquebatur) cœpit orare, ut perquirentibus indicaret, quid illud divini fuisset horrores, quod fatebamur nos ambo sensisse, vel cum quibus fuisset in cellula collocutus: tenuem enim nos licet, & vix intellectum sermocinantium sonum pro foribus audisse. Tum ille diu multumque cunctatus, (sed nihil erat, quod ei Sulpicius non extorqueret invito) incredibiliora forte dicturus sum, sed Christo teste non mentior; (nisi quisquam est tam sacrilegus, ut Martinum æstimet fuisse mentitum.) *Dicam, inquit, vobis, sed vos queso nulli dicatis:* ¹ *Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.* Referebat autem nobis vultum atque habitum singularem. Nec vero illo tantum die, sed frequenter se ab eis confessus est visitari; Petrum etiam & Paullum Apostolos videri à se sæpius, non negavit. Jam vero dæmones, prout ad eum quisque venisset, suis nominibus increpabat. ² Mercurium maxime patiebatur infestum;

¹ *Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.* Vides jam illo ævo superstitionas ejusmodi apparitiones jactatas. De his | scæminis vide Baronium & alios scriptores Ecclesiasticos.

² *Mercurium maxime patiebatur infestum.*
M m 2

stum; Jovem brutum atque hebetem esse dicebat. Hæc plerisque in eodem etiam monasterio constitutis incredibilia videbantur; nedum ego confidam omnes, qui hæc audient, credituros. Nam nisi inæstimabilem vitam atque virtutem Martinus egisset, nequaquam apud nos tanta gloria præditus haberetur. Quamquam minime mirum, si in operibus Martini infirmitas humana dubitaverit; cum multos hodieque videamus, nec Evangeliiis quidem credidisse. A Martino autem sæpe Angelos visos familiariter, & sensimus, & experti sumus. Rem minimam dicturus sum, sed tamen dicam.

XV. Apud Nemausum Episcoporum Synodus habebatur, ad quam quidem ire noluerat; sed quid gestum esset, scire cupiebat. Casu cum eo iste Sulpicius navigabat; sed procul, ut semper, à cæteris in remota navis parte residebat. Ibi ei Angelus, quid gestum esset in Synodo, nuntiavit. Nos postea tempus habiti concilii solícite requirentes, fatis compertum habuimus, ipsum diem fuisse conventus, & ea ibi ab Episcopis fuisse decreta, quæ Martino Angelus nuntiavit.

XVI. 'Cæterum cum ab eo de fine seculi quæreremus, ait nobis, ² *Neronem & Antichristum prius esse venturos: Neronem*

sum.] Putabant Dæmones fuisse gentium Deos, Mercurium, Jovem & similes, & eorum formas à Dæmone assami. Vide supra cap. 24. Vita.

¹ *Cæterum.]* Totum hoc caput ea fide, qua inveni, descripsi ex antiquissimo lib. Drudonensi, ne syllaba quidem mutata. Idem cuiusvis legere est in Bethl. l. & Parcensi. Reliqui l. & Laz. omiserunt. Quod ipsum ego quoque facere decreveram, nisi summorum virorum consilium & auctoritas me diversam in partem impulisset. *Giselin.*

² *Neronem & Antichristum prius esse venturos.]* Vide Notas ad 11. Hist. pag. 356. Fuit & illa constans plerorumque

in veteri Ecclesia opinio, venturum Neronem ante seculi finem; & vel ipsum fore Antichristum, (Johannes Chrysostomus serio affirmat Neronem Antichristi fuisse typum;) vel temporibus iisdem per occidentem sæviturum, quibus ille per Orientem: qua de re suaviter fabulatur ille verè *Ἰωάννης* Martinus, apud Severum Sulpicium dialogo secundo. Auctor verusum qui Sibyllis tribuuntur, de Nerone,

Ἀλλ' ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ λόγιος αὐτῶν ἀναγκάμενος Ἰσχυρῶν θεῶν αὐτῶν.

& plura

nem in Occidentali plaga regibus subactis decem imperaturum, persecutionem autem ab eo hactenus exercendam, ut idola gentium coli cogat. ¹ Ab Antichristo vero Orientale imperium esse capiendum: qui quidem sedem & caput regni Hierosolymam esset habiturus; ab illo urbem & templum esse reparandum. Illius eam persecutionem futuram esse, ut Christum Dominum cogat negari, se potius Christum esse confirmans: omnesque secundum legem circumcidi jubeat. Et ipsum denique Neronem ab Antichristo esse perimendum: atque sub illius potestate universum orbem, cunctasque gentes esse redigendas: donec adventu Christi impius opprimatur. Non esse autem dubium, quin Antichristus malo spiritu conceptus, esset etiam in annis puerilibus constitutus, etate legitima sumpturus imperium. Quod autem hæc ab illo audivimus, annus octavus est. Vos autem æstimate, quo in præcipitio consistunt, quæ futura sunt. Hæc cum maxime Gallus, necdum explicitis, quæ statuerat referre, loqueretur; puer familiaris ingressus est, nuntians, Refrigerium Presbyterum stare pro foribus. Dubitare cœpinus, utrum Gallum adhuc

& plura in hanc sententiam variis locis ejus operis. B. Augustinus de Civitate Dei lib. xx. dictum Pauli Apostoli explicans, *Jam enim mysterium iniquitatis operatur*, inter cætera scribit: *Quidam putant hoc de imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraretur æternum: ut hoc quod dixit, Jam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi: cujus facta velut Antichristi videbantur. Unde nonnulli ipsum resurrecturum, & futurum Antichristum suspicantur. Alii vero nec eum occisum putant: sed subtractum potius, ut putaretur occisus: & vivum occultari in vigore ipsius ætatis, in qua fuit cum crederetur extinctus, donec suo tempore reveletur, & restitatur in regnum. Calaub.*

¹ Ab Antichristo vero Orientale impe-

rium esse capiendum.] Imo occidentale, ut eventus ostendit. Nam Antichristus est Papa Romanus. Proditurum hunc ex ruina Occidentalis ac Romani Imperii certa fides ex veridica Prophetia per traditionem Apostolicam penes primitivæ Ecclesiæ Christianos semper fuit. Ideo orabant pro mora finis & pro salute Imperatorum, etiam idololatrarum, etiam persecutorum. Quia pro certo credebant Imperatore qui Romæ sedem tenebat è medio sublato, exoriturum illud monstrum hominis, filium perditionis, qui Christo opponeretur contrarius, quamvis in Ecclesia ejus sedens. Hoc est quod τὸ κέτερον vocavit Paulus, Imperium ipsum, nempe Romanum, quod quoad stare, Antichristi adventum moraretur atque impediret. *Salmas.* Ridicula & inepta H. Grotii opinio, de Trajano Antichristo, jamdudum ab eruditis explosa est.

adhuc esset melius audire; an exoptatissimo nobis viro, qui officii causa ad nos veniebat, occurrere. Tum Gallus: *Etiamsi non ob adventum sanctissimi sacerdotis relinquenda nobis hæc esset oratio, nox ipsa cogebat, hucusque protractum finire sermonem. Verum quia de Martini virtutibus nequaquam explicari universa potuerunt, hæc vos hodie audisse sufficiat, cras reliqua dicemus.* Ita pariter accepta Galli sponcione, surreximus.

D I A L O G U S III.

De eadem re.

Ucescit ô Galle, surgendum est. Nam ut vides, & Posthumianus instat, & hic Presbyter, qui hesterno auditorio est admissus, expectat, ut quæ de Martino nostro in hodiernum diem explicanda distuleras, debitor sponcionis evolvas. Non ignarus quidem iste omnium quæcunque memoranda sunt; sed dulcis & grata cognitio est etiam nota relegenti: siquidem natura ita comparatum sit, ut meliore quis conscientia se nosse gaudeat, quæ multorum testimoniis non esse incerta cognoscat. Nam & hic à prima adolescentia Martinum secutus, novit quidem omnia, sed libenter cognita recognoscit. Fatebor enim tibi Galle, Martini mihi sæpius auditas esse virtutes: quippe qui de eo etiam litteris multa mandaverim; sed per gestorum admirationem semper mihi nova sunt, quæ de illo licet audita sæpius revolvuntur. Proinde additum nobis Refrigerium auditorem eo impensius gratulantur, quo promptius Posthumianus iste, qui hæc Orienti inferre festinat, quasi sub testibus consignatam abs te accepturus est veritatem. Hæc me loquente, Gallo jam ad narrandum parato, irruit turba monachorum: Euagrius Presbyter,
Aper,

Aper, Sebastianus, Agricola; & post paullulum ingreditur Presbyter noster Etherius, cum¹ Callipione Diacono, &² Amatore Subdiacono. Postremus Aurelius Presbyter dulcissimus meus, longiore via veniens, anhelus cucurrit. *Quid vos, inquam, tam subito & tam insperati, tam ex diversis regionibus, tam mane concurritis? Nos, inquit, hesterno cognovimus, Gallum istum per totum diem Martini narasse virtutes: & reliqua in hodiernum diem, quia nox oppresserat, distulisse. Propterea maturavimus frequens auditorium facere, tantam materiam locuturo.* Interea nuntiatur, multos sæcularium stare pro foribus, nec ingredi audentes, sed ut admitterentur orantes. Tum Aper: *Nequaquam istos, inquit, nobis admisceri convenit, quia ad audiendum curiositate potius quam religione venerunt.* Confusus ego illorum vice, quos non admittendos esse censebat: ægre tamen obtinui, ut Eucherium ex vicariis, & Celsum admitterent confulare: cæteri sunt repulsi. Tum Gallum in media sede componimus; qui cum diu nobili sua verecundia silentium tenuisset, tandem ita exorsus est. *Convenistis, inquit, ad me audien-*

Callipione Diacono.] Custodes sacrorum in ordine etiam Ecclesiastico ponuntur ab Isidoro inter Diaconos & subdiaconos, quos & Custodes sacrarii vocat. In quibusdam Ecclesiis etiam Psalter vel Psalmista in canone Ecclesiæ numerati, quos & *ῥητορὶς ἡγεμονικὸς* ex eo appellat concilium Laodicenum. Consilium Sardicense præter Episcopum tres tantum ordines ponit, Lectorum, Diaconorum & Presbyterorum. Nam canone XII. sanxit, ut non prius ordinetur Episcopus nisi & lectoris munere, & officio diaconi aut presbyteri fuerit perfunctus, ut per singulos gradus si dignus fuerit, ascendat ad culmen Episcopatus. Non ergo ab eo concilio agniti sunt cæteri ordines minores, per quos transire deberet qui Episcopus esset ordinandus. Hodie apud

Græcos munus Acoluthi exercetur à lectore, ostiarii à subdiacono. At fuisse in ordine quondam Ecclesiastico qui nunc non sunt, & institutionis quidem Apostolicæ ordinatione. Olim quippe & Diaconissæ in hoc numero Ecclesiæ ordinum locum habuerunt ab Apostolis institutæ, quorum meminit Paulus in Epistola ad Romanos capite XVI. vers. 1. & in priore ad Timoth. cap. V. Quædam Ecclesiæ habuere etiam presbyteras sive *πρεσβυτρίδας*, quæ aliæ omnino videntur à Diaconissis: quas canon XI. Laodicenæ Synodi constitui in Ecclesia vetat. Salm.

2 Amatore subdiacono.] Habebant archidiaconos, diaconos, subdiaconos; de quibus officiis vide Salmasium de Primatu Papæ cap. I.

audiendum, & sancti & disertis, sed religiosas potius, quam doctas aures, uti arbitror, attulisti, audituri, me fide testis, non oratoris copia locuturum. Quæ autem hesternò dicta sunt, non revolvam; illa qui non audierunt, ex scriptis recognoscent. Nova Posthumianus expectat, nuntiaturus Orienti, ne se in comparatione Martini præferat Occidenti. Ac primum gestit animus, quod Refrigerius in aurem suggerit, explicari.

II. Res in Carnotena gesta est civitate. Paterfamilias duodecennem ab utero mutam puellam Martino cœpit offerre, poscens, ut linguam ligatam meritis suis sanctus absolveret. Ille cedens Episcopis, qui tum forte latus illius ambiebant, Valentiniano atque Victricio; imparem se esse tantæ moli, sed illis quasi sanctioribus nihil impossibile fatebatur. Ac illi pias preces una cum patre supplici voce jungentes, orare Martinum, ut sperata præstaret. Nec cunctatus ultra, (utrumque præclarum, & ostendendo humilitatem, nec differendo pietatem) jubet circumstantis populi multitudinem submoveri: Episcopis tantum & puellæ patre assistentibus, ¹ in orationem suo illo more prosternitur. Dein ² pusillum olei ³ cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ ⁴ sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit. Nec sefellit fan-

¹ In orationem suo illo more prosternitur.] Fortunatus IV. I.

Sternitur ergo solo tacitus prece, sÿdera pulsans,

Corpore fusus humi. ———

Sic & Paulinus. Augustinus de cura pro mort. agen. cap. v. Orantes de membris sui corporis faciunt, quod supplicantibus congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus, vel etiam prosternuntur solo.

² Pusillum olei.] Chrisina veterum non tantum in fronte, sed etiam in aliis partibus fuit adhibitum. Cyrillus, Catech. 3. Mystag. Hoc sanctum oleum est donum Christi & Spiritus sancti, præsentia ejus divinitatis factum efficax. Quo frons

& alii sensus corporis sui Symbolice inunguntur, & corpus quidem isto visibili unguento perungitur, anima vero sancto vivificoque spiritu sanctificatur. Idem etiam fuit ad oculos, nares, aures adhibitum, Synodus Trullana, cap. 95. Perkins.

³ Cum exorcismi præfatione.] Solennis quædam formula fuit, quam exorcismum vocabant. Vide infra cap. VI.

⁴ Sanctificatum liquorem.] Oleum benedictum. Paulinus v.

—— medicati infuso succi.

Et II.

Singula contingit medicato chrismate membra.

I Missæ

sanctum virtutis eventus: Patris nomen interrogat: mox illa respondit. Proclamat pater cum gaudio pariter & lacrymis, & Martini genua complexus, & hanc primam se filiae audisse vocem cunctis stupentibus fatebatur. At ne cuiquam incredibile forte videatur, perhibeat vobis praesens Euagrius testimonium veritatis. Nam res ipso praesente tum gesta est.

III. Parum illud est quod nuper Harpagio Presbytero referente cognovi. Sed non praetermittendum videtur, Avitiani comitis uxorem ¹ misisse Martino oleum, quod ad diversas morborum causas necessarium (sicut est consuetudo) benediceret: ampullulam vitream istiusmodi fuisse, ut rotunda in ventrem cresceret, ore producto, sed oris exstantis concavum non repletum: quia ita moris sit vascula illa compleri, ut pars umbonibus obstruendis libera relinquatur. testatur Presbyter, vidisse se oleum sub Martini benedictione crevisse, quoad exundante copia supernae deflueret; eandemque, dum ad matrem familias vasculum referretur, servasse virtutem. Nam inter manus pueri portantis ita semper exundasse oleum, ut omne illius vestimentum copia superfusi liquoris operiret: matronam itaque ad summum labrum plenum vasculum recepisse, ut Presbyter hodieque fatetur, obdendi pessuli, quo claudi diligentius servanda consueverunt, in vitro illo spatium non fuisse. Mirum & illud quod huic (me autem intuebatur) memini contigisse. Vas vitreum cum oleo, quod Martinus benedixerat, ² in fenestra paululum editiore deposuit:

¹ *Misisse Martino oleum.*] Eo xvo viris sanctitate conspicuis, oleum benedicendum & consecrandum offerebant, quo postea ad propulsandos morbos utebantur. Hieronymus in Hilarione: *Ut benedictum ab eo panem vel oleum acciperent.* Eo morbos curatos volunt. Hieronym. *ibid.* *Benedictio itaque oleo universi agricola atque pastores tangentes vulnera,*

certam salutem resumebant. Paulo post: *Cujus generum & filiam de morte liberavit unctioe olei.* Tertullian. lib. ad Scapulam: *Proculum Christianum, qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit.* Juret.

² *In fenestra paululum editiore deposuit.*] Paulinus v. addit, suo tempore oleum illud benedictum, à Christianis recondi

fuit: puer familiaris incautior linteum superpositum, ampullam ibi esse ignarus, attraxit. Vas super constratum marmore pavementum decidit. Cunctis metu exterritis, ne benedictio deperisset, ampulla perinde incolumis est reperta, ac si super plumas mollissimas decidisset. Quæ res non potius ad casum, quam ad Martini est referenda virtutem, cujus benedictio perire non potuit.

IV. Quid illud, quod factum est à quodam, cujus nomen quia præsens est, & prodi se vetuit, supprimitur; cui quidem tempore hic etiam Saturninus interfuit. Canis nobis importunior oblatrabat. *In nomine*, inquit, *Martini jubeo te obmutescere*. Cani hæsit latratus in gutture; linguam ut abscissam putares, obmutuit. Ita parum est, ipsum Martinum fecisse virtutes. Credite mihi, quia etiam alii in nomine ejus multa fecerunt.

V. Avitiani quondam Comitum noveratis¹ barbaram nimis, & ultra omnes cruentam feritatem. Hic rabido spiritu ingressus Turonum civitatem, sequentibus eum miserabili facie ordinibus catenatis, diversa perdendis parari jubet genera pœnarum, disponens postera die attonita civitate ad opus tam triste procedere. Quod ubi Martino compertum est, solus paullo ante mediam noctem ad prætorium bestię illius tendit. Sed cum profundæ noctis silentio quiescentibus cunctis, nullus foribus obsertatis pateret ingressus, ante limina eruenta prostermitur.

Interea

recondi solitum in sacris locis martyrum & aliorum sanctorum, quo efficacius redderetur. Isque mos maxime in Oriente invaluit, in urbe Bethlechem, in Calvarię loco apud sepulcrum Christi, & in monte Oliveti. *Idem.*

¹ *Barbaram nimis & ultra omnes cruentam feritatem.*] Paulin. v.

Hic se vos vincens diva feritate Tyrannos.

Fuit sub Juliano Vicarius Africę; ut patet ex l. 15. G. Theod. de Curs. Publ. l. 2.

Cod. de Indul. Deb. & l. 2. Cod. de Itin. muniendo. Hujus quoque meminit Ammian. Marcell. xxvii. sub Valentiniano & Valente quem *Exvicarium* vocat.

² *Miserabili facie ordinibus catenatis.*] Paulinus v.

Agmina conveniunt, & longa catenatorum

Accrescente coma, quorum cavo tota suebat.

De diversis pœnarum generibus vide eundem, & ibi Juretum.

¹ *Agmina*

Interea Avitianus gravi somno sepultus, Angelo ingruente percellitur: *Servus*, inquit, *Dei ad tua limina jacet, & tu quiescis?* Qua ille voce percepta, lecto suo turbatus excutitur; convocatisque servis trepidus exclamat, *Martinum esse pro foribus, irent protinus, claustra referant, ne Dei servus pateretur injuriam.* Sed illi, ut est omnium natura servorum, vix prima limina egressi, iridentes dominum suum, quod somno fuisset illusus, negant quemquam esse pro foribus; ex suomet ingenio conjectantes, neminem nocte posse vigilare: nedum illi crederent, in illo noctis horrore jacere ante aliena limina sacerdotem: idque Avitiano facile persuasum. Rursum solvitur in soporem. Sed mox vi majore concussus, exclamat Martinum stare pro foribus, sibi ideo nullam quietem animi corporisque permitti. Tardantibus servis, ipse usque ad limina exteriora progreditur: ibi Martinum, ut senserat, deprehendit. Percussus miser tantæ manifestatione virtutis: *Quid*, inquit, *mibi hoc domine fecisti? nihil loqui te necesse est, scio quid desideres, video quid requiras: discede quantocyus ne me ob injuriam tuam cœlestis ira consumat: satis solverim hucusque pœnarum. Crede, quia non leviter apud me actum est, ut ipse procederem.* Post discessum autem sancti, advocat officiales suos, jubet omnes custodia relaxari; & mox ipse proficiscitur. Ita fugato Avitiano, lætata est se civitas liberatam. Hæc cum multis Avitiano referente, comperta sunt; tum nuper Refrigerius Presbyter, quem coram videtis, ab Eua-grio fideli viro, ex tribunis, sub invocatione divinæ majestatis audivit, qui sibi hoc ab ipso Avitiano relatam esse jurabat. Cæterum nolo miremini, me hodie facere, quod hesterno non feci, ut ad singulas quasque virtutes nomina testium personasque subnectam, ad quas si quis fuerit incredulus, quia adhuc in corpore sunt, recurat. Exigit id infidelitas plurimorum, qui in aliquibus, quæ hesterno memorata sunt, nutare dicuntur. Accipiant ergo testes
adhuc

adhuc incolumes atque viventes, quibus, quia de fide nostra dubitant, magis credant. Sed si adeo infideles sunt, profiteor quia nec illis sunt credituri. Miror autem quemquam, qui vel tenuem sensum religionis habeat, tantum piaculi velle committere, ut putet quemquam de Martino posse mentiri. Faceat à quoquam qui sub Deo vivit, ista suspicio. Neque enim Martinus hoc indiget, ut mendaciis asseratur; sed tamen totius sermonis fidem apud te Christe depromimus, nos nec alia dixisse, nec alia dicturos, quam quæ aut ipsi vidimus, aut quæ manifestis auctoribus, vel plerumque ipso referente, cognovimus. Cæterum etsi dialogi speciem, quo ad revelandum fastidium lectio variaretur, assumpsimus, nos pie præstare profite-mur historiæ veritatem. Hæc me extrinsecus inserere, nonnullorum incredulitas, non sine meo dolore compulerit. Sed redeat ad nostrum sermo confessum; in quo cum me tam studiose audiri videam, fateor, necesse est Aprum fecisse constanter, qui repulit infideles; eos tantum iudicans audire debere, qui crederent.

V I. Efferor, siquidem creditis, spiritu, & præ dolore totus insanio. Non credent Martini virtutibus Christiani, quas dæmones fatebantur? Monasterium beati viri duobus à civitate erat millibus disparatum: sed si quoties venturus ad ecclesiam, pedem extra cellulæ suæ limen extulerat, videres per totam ecclesiam energumenos rugientes, & quasi adveniente iudice agmina damnanda trepidare, ut adventum Episcopi clericis, qui venturum esse nescirent, dæmoniorum gemitus indicaret. Vidi quendam

appro-

1 *Agmina damnanda trepidare.*] Paulinus *laryas* vocat. Sic & Fortunatus IV.

Agmina laryarum trepidabant ore rotato.

2 *Orabat.*] Paulinus v.

— *Admoto verbi terrore fugavit.*

Minucius Felix in Octavio: *ipfos dæ-*

monas de semetipsis confiteri, quoties à nobis tormentis verborum, & orationum incendiis de corporibus exiguntur. Lactantius I r. Inst. 16. *cultores Dei metuunt, cuius nomine adjurati, de corporibus exeunt: quorum verbis tanquam flagris verberati.* Vide Cyprianum libro, quod *Idola Dii non sunt.*

1 Yms

appropiante Martino in aëre raptum, manibus extensis in sublime suspendi, ut nequaquam solum pedibus attingeret. Si quando autem exorcizandorum dæmonum Martinus operam recepisset, neminem manibus atrectabat, neminem sermonibus increpabat, sicut plerumque per clericos rotatur turbo verborum, sed ad motis energumenis, cæteros jubebat abscedere, ac foribus obferatis in medio ecclesiæ cilicio circumtectus, cinere respersus, solo stratus orabat. ³ Tum vero cerneret miseris diverso exitu perurgeri, hos sublatis in sublime pedibus quasi de nube pendere, nec tamen vestes defluere super faciem, ne faceret vecundiam nudata pars corporum. At in parte alia videres sine interrogatione vexatos & sua crimina confitentes: nomina etiam nullo interrogante prodebant. Ille se Jovem, iste Mercurium fatebatur. Postremo cunctos diaboli ministros cum ipso cerneret auctore cruciari. Ut jam in Martino illud fateamur impletum, quod scriptum est: *Quoniam sancti de Angelis judicabunt.*]

VII. Pagum quendam in Senonico annis singulis grando vastabat. Compulsi extremis malis incolæ à Martino auxilium proposcerunt, missa per Auspicium præfectorium virum satis fida legatione, cujus agros specialiter gravior quam cæterorum adsueverat procella populari. Sed facta ibi oratione, Martinus ita universam penitus liberavit ab ingruenti peste regionem, ut per viginti annos, quibus postea mansit in corpore, grandinem in illis locis nemo pertulerit. Quod ne fortuitum esse, & non potius Martino præstitum putaretur, eo anno quo ille defunctus est, rursus incubuit rediviva tempestas. Adeo sensit &

mun-

³ Tum vero cerneret miseris.] Idem de energumenis ad sepulera Martyrum cruciatis refert Hieronymus in epitaphio Paulæ matris, ad Eustochium. Quem tamen locum ex isto sic opinor emendandum: *Alios rotare caput, &c.*

suspensisque pede fœminis vestes non defluere in faciem. Giselinus. Idem factitatum ad memorias & tumulos martyrum legitimus. *Paulinus* in Natali vrr. S. Felicis. *Hieronym.* in Epitaphio Paulæ ad Eustochium.

mundus viri fidelis excessum, ut cuius vita jure gaudebat, etiam ejusdem mortem lugeret. Cæterum si ad hæc probanda, quæ diximus, testes etiam infirmior auditor exegerit, non unum ego hominem, sed multa millia producā; & totam in testimonium virtutis expertæ Senonum advocabo regionem. Et tamen tu Refrigeri Presbyter, credo, meministi, nuper nobis super hoc cum Romulo Auspicii illius filio, honorato, & religioso viro, fuisse sermonem; qui hæc nobis tanquam incomperta referebat, & cum futuris proventibus per assidua damna trepidaret, ut ipse vidisti, magno secum mœrore lugebat, Martinum non in hæc tempora reservatum.

VIII. Sed ut ad Avitianum recurram, qui cum in omnibus locis cunctisque urbibus ederet crudelitatis suæ infanda monumenta, Turonis tantum innocens erat. Et illa bestia, quæ humano sanguine, & infeliciū mortibus alebatur, mitem se atque tranquillum beato viro præfente præstabat. Memini quodam die ad eum venisse Martinum; qui ubi secretarium ejus ingressus est, vidit post tergum ipsius dæmonem miræ magnitudinis affidentem. Quem eminus (ut verbo, quia necesse est, parum Latino loqua-

1 Secretarium ejus ingressus est.] Avitiani. In his secretariis jura olim reddebant Judices. Eaque vox frequens est, ut l. pen. C. de accusat. & in Cod. Theodos. l. 1. de offic. rect. prov. in lib. 20. de Exactio. & in Novella Valentini de Episc. Judic. Augustinus III. contra Crescon. cap. 56. secretarium pratorii vocat.

2 Exsufflans.] Paulinus v.

— Ut flatu benedicti contingit oris.

Nihil frequentius in Sanctorum gestis dæmonum exsufflatione, insufflatione, insputatione. Vita Pachomii: Qui signo crucis frontem suam muniens, exsufflavit in eum, moxque fugatus est. Irenæus l. 9. exsufflantes & anathematizantes eum. Tertullianus de Idol. xi. Quo ore su-

mantes aras desuet & exsufflabit, quibus ipse prospexit? Exsufflatio fiebat non solum à baptizante in faciem baptizandi; sed etiam à baptizando in Diabolum, cui renunciabat. Hujus meminit Cyprianus, sive potius Author lib. de Duplici Martyr. Denunciasti perpetuas inimicitias, renunciaasti omnibus illius pompis ac voluptatibus, exsufflasti, exhibuisti, jurasti in verba Redemptoris. Rabanus, lib. 1. c. 27. de Inlt. Cler. ait à baptizato potestatem seivam exsufflari. Dionys. de Eccles. Hierarchia c. 2. ait: Deinde cum illum, occidentem versus, attendentem, manusque porrigentem collocavit, tunc cum jubet ter Satanam insufflare, & præterea quæ abrenunciationis sunt, profiteri.

I Quæ

loquamur)² exsufflans, Avitianus se exsufflari existimans. *Quid me*, inquit, *sancte sic aspicias?* Tum Martinus: *Non te*, inquit, *sed eum qui cervici tuae teter incubuit.* Ita recessit diabolus & reliquit familiare subsellium. Satisque constat, ab illo die Avitianum mitiorem fuisse; seu quod intellexerit, egisse se semper assidentis sibi diaboli voluntatem; seu quod immundus spiritus ab illius confesso per Martinum fugatus, privatus est potestate grassandi, cum erubesceret minister auctorem, nec ministrum auctor urgeret.

IX. In vico autem Ambatiensi, id est, castello illo veteri, quod nunc frequens habitatur à fratribus, idolum noveratis grandi opere constructum. Politissimis saxi moles turrita surrexerat,³ quæ in conum sublime procedens, superstitionem loci operis dignitate servabat. Hujus destructionem Marcello, ibidem consistenti Presbytero, vir beatus sæpe mandaverat. Post aliquantum tempus regressus, increpat Presbyterum, cur adhuc idoli structura confisteret. Ille caussatus, vix militari manu & vi publicæ multitudinis, tantam molem posse subverti, nedum id facile putaret per imbecilles clericos, aut infirmos monachos quivisse curari. Tum Martinus recurrens ad nota subsidia, noctem totam in orationibus pervigilat. Mane orta tempestas, ædem idoli usque ad fundamentum provolvit. Verum hæc Marcello teste dicta sint.

X. Aliam ejus non dissimilem, in simili opere, virtutem Refrigerio adstipulante perhibeo. Columnam immensæ molis, cui idolum superstabat, parabat evertere: sed

³ *Quæ in conum sublime procedens.*] Nemo non videt, ea verba, in quo collectio summitatis, scholiastæ nescio cuius esse. At utrum verius censeretur debeat, *thronum* ne an *conum*, dubitare quis possit, nisi glossæ faceret pro posteriore. Nihil enim aliud conus, quam collectio summitatis, ut in meta, pyramide, & turbine inverso. Non ignoro

in Fortunato aliud legi:

In sublime thronum procedens ade superba.

Verum ille versus aut depravatus est, ut totum ejus opusculum, aut certe, ut clementissime dicam, quod elegantissime extulit Severus, reddidit non optime. *Giselin.*

I *Piscem*

sed nulla erat facultas, qua id daretur effectui. Tum ad orationem suo more convertitur. Visam, certum est, parilem quodammodo columnam ruere de cœlo, quæ impacta idolo totam illam inexpugnabilem molem solvit in pulverem: parum scilicet, si invisibiliter cœli virtutibus uteretur, nisi ipsæ virtutes visibiliter servire Martino humanis etiam oculis cernerentur.

X I. Idem autem Refrigerius mihi testis est, mulierem profluvio sanguinis laborantem, cum Martini vestem (exemplo mulieris illius euangelicæ) contigisset, sub momento temporis fuisse sanatam.

X II. Serpens flumen secabat, & ripæ, in qua constiteramus, adnatabat: *In nomine*, inquit, *Domini jubeo te redire*. Mox se mala bestia ad verbum sancti retorfit, & in ulteriorem ripam nobis expectantibus transiit. Quod cum omnes non sine miraculo cerneremus, altius ingemiscens ait: *Serpentes me audiunt, & homines non audiunt*.

X III. Piscem Paschæ diebus edere consuetus, paulo ante horam refectionis interrogat, an haberetur in promptu. Tum Cato Diaconus, ad quem monasterii administratio pertinebat, doctus ipse piscari, negat per totum diem sibi ullam cessisse capturam, sed neque alios piscatores, qui vendere solebant, quidquam agere quivisse. *Vade*, inquit, *mitte linum tuum, captura proveniet*. Contigua flu-

I Piscem Paschæ diebus edere consue-
tus.] Jejunia sua solemnibus Paschæ &
Pentecostes diebus laxabant. Paulinus
v. Tertullian. I. de Corona mil. Epi-
phan. III. contra hæreses. Hieronym.
epist. LIV. & LVIII. Jejunium Qua-
dragesimale fuit quondam observatum
admodum severe in sicco & aqua, sine
vino aut piscibus. Veteres enim sicco-
rum esu utebantur, id est, pane & sa-
le cum aqua. Epiphan. in fine Panarii.
Et jejunatum est à carnibus & vino.

Greg. Nyss. Oratione de amandis pau-
peribus. Et Concil. Carthag. IIII. c.
85. Hieron. ad Lætam: In jejunio ab
oleo & pomis abstinerebant. & in Epitaph.
Paulæ, à vino, liquamine, piscibus,
melle, ovis. Chrysof. Serm. de jejunio,
ait, à vino & carne jejunare Ecclesiam.
Microlog. cap. 49. Nec juxta canones
Quadragesimaliter jejunare censetur, si an-
te vesperam reficimur. Ambros. serm. 34.
Jejunum in Quadragesima pranso op-
ponit. Perkyus.

flumini, ut Sulpicius iste descripsit, habebamus habitacula. Processimus cuncti, utpote feriatis diebus, videre piscantem; omnium spes intentis, non incassum futura tentamina, quibus piscis Martino auctore, Martini usibus quæreretur. Ad primum jactum reti permodico inmanem efocem Diaconus extraxit, & ad monasterium lætus accurrens, nimirum, ut dixit poëta, nescio quis (utimur enim versu scholastico, quia inter scholasticos fabulamur) *Captivumque suam mirantibus intulit Argis.* Vere Christi iste discipulus, gestarum à Salvatore virtutum, quas in exemplum sanctis suis edidit, æmulator, Christum quoque in se monstrabat operantem, qui sanctum suum usquequaque glorificans, diversarum munera gratiarum in unum hominem conferebat.

XIV. Testatur Arborius¹ ex præfecto, vidisse se Martini manum² sacrificium offerentis, vestitam quodammodo nobilissimis gemmis, luce micare purpurea, & ad motum dextræ collisarum inter se fragorem audisse gemmarum.

XV. Veniam ad illud, quod propter notam temporum semper occultavit; sed nos celare non potuit. In quo illud est miraculi, quod facie ad faciem cum eo est angelus collocutus.³ Maximus Imperator, alias sane bonus, depravatus consiliis sacerdotum, post Priscilliani necem, Ithacium Episcopum Priscilliani accusatorem, cæterosque illius socios, quos nominari non est necesse, vi regia tuebatur, ne quis ei crimini daret opera illius⁴ cujuscumque modi homi-

¹ Ex præfecto.] Supra de Vita Martini x x. *Vir præfectorius.* Fortunatus iv.

Nobile quinetiam ex præfecto Arborius signum.

Fit ejusdem Arborii mentio in Vita B. Martini cap. 20. ubi virum præfectorium nominat: Meminit Emilii Magnei Arborii Avunculi, & Cæcilii A-

gricii Arborii avi sui Aufon. parent. 3. & 4. qua è familia hic fortasse est oriundus. *Giselinus.*

² *Sacrificium offerentis.*] Sic veteres vocarunt coenam Domini, variis de causis. Vide Mornæum & alios.

³ *Maximus Imperator.*] Vide II. Histor. & ibidem Notas pag. 426. & 427.

⁴ *Cujuscumque modi hominem.*] Non absi-

minem fuisse damnatum. Interea Martinus multis gravibusque laborantium causis ad comitatum ire compulsus procellam ipsam totius tempestatis incurrit. Congregati apud Treveros Episcopi tenebantur, ¹ qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant. His ubi nuntiatum est inopinantibus, adesse Martinum, totis animis labefacti, munitate & trepidare cœperunt. Et jam pridie Imperator ex eorum sententia decreverat, tribunos summa potestate armatos ad Hispanias mittere, qui hæreticos inquirerent, deprehensis vitam & bona adimerent. Nec dubium erat, quin sanctorum etiam maximam turbam tempestas ista depopulatura esset, parvo discrimine inter hominum genera: etenim tum solis oculis judicabatur, cum quis ² pallore potius, aut veste, quam fide hæreticus æstimaretur. Hæc nequaquam placitura Martino, Episcopi sentiebant: sed male consciis illa vel molestissima erat cura, ne se ab eorum communione adveniens abstineret, non defuturis qui tanti viri constantiam præmissa auctoritate sequerentur. Ineunt cum Imperatore consilium, ut missis obviam ³ magisterii officialibus, urbem illam propius vetaretur accedere, nisi se cum pace Episcoporum ibi consistentium adfore fateretur. Quos ille callide frustratus, profitetur se cum pace Christi esse venturum. Postremo

abimile est vero, substituendam hoc loco vocem omni antiquitati hac notione usitatissimam, cuiusmodi, ubique fere superioribus sæculis è bonis scriptoribus ejectam. Gellius lib. 9. cap. 2. *Demus hæc aliquid eris, cuiusmodi est.* Quod solius litteræ occasione propono. Neque enim alterum displicet, cum eadem fere forma in Sallustii Catilina legatur, *cuiusque modi hominum genus.* Gifelin.

¹ *Qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant.* Condemnato, opera Ithacii, Priscilliano, Ecclesia graviter scissa fuit. Quidam

enim eum averfabantur ut sanguinarium: alii factum defendebant. Baronius.

² *Pallore potius, aut veste.* Vide Notas ad 11. Hist. pag. 428.

³ *Magisterii officialibus.* Sub finem libri 11. Hist. Sacræ, eum qui huic officio præest, vocat magistrum officiorum. Et Ammian. lib. xxvi. *tractatusque asperius ab Ursatio tunc magistro officiorum.* Ut Magisterium sit ipsum dignitatis nomen. Ibidem Ammian. *Auctus magisterii dignitate,* &c. Gifelinus.

stremo ingressus nocturno tempore, adiit Ecclesiam tantum orationis gratia. Postridie palatium petit. Præter multas, quas evolvere longum est, has principales petitiones habebat; pro Narsete comite, & Leucadio præside, quorum ambo Gratiani partium fuerant; pertinacioribus studiis, quæ non est temporis explicare, iram victoris emeriti. Illa præcipua cura, ne tribuni cum jure gladiatorum ad Hispanias mitterentur. Pia enim erat sollicitudo Martino, ut non solum Christianos, qui sub illa erant occasione vexandi, sed ipsos etiam hæreticos liberaret. Verum primo die, atque altero, suspendit hominem callidus Imperator, sive ut rei pondus imponeret, sive quia nimis sibi implacabilis erat, seu quia (ut plerique tum arbitrabantur) avaritia repugnabat: siquidem in bona eorum inhiaverat. Fertur enim ille vir multis bonisque actibus præditus, adversus avaritiam parum consuluisse: nisi fortasse regni necessitate, quippe exhausto superioribus principibus reipublicæ ærario, pæne semper in expeditione atque procinctu bellorum civilium constitutus, facile excusabitur, quibuslibet occasionibus subsidia imperio paravisse. Interea Episcopi, quorum communionem Martinus non inibat, trepidi ad regem concurrunt, prædamnatos se conquerentes, *actum esse de suo omnium statu, si Theognisti pertinaciam, qui eos solus palam lata sententia condemnaverat, Martini armaret auctoritas, non oportuisse hominem recipi manibus: illum jam non*

defen-

In bona eorum inhiaverat.] Idem ei Latinus Pacatus objecit. Immane atque incredibile, quibus verbis Maximi avaritiam in sua ad Theodosium panegyri efferat Latinus Pacatus: Quid, inquit, referam persunctorum honoribus summis civorum bona publicata, capita diminuta, vitam ære taxatam? Stabat ipse purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutusque trutinæ pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim spolia provinciarum, exuvie exsulum, bo-

na peremptorum. Hæc aurum matronarum manibus extractum: illic raptæ pupillarum cervicibus bullæ: istic dominorum cruore perfusum appendebatur argentum: numerari ubique pecuniæ: fisci replevi: æra cumulari: vasa concidi: cuius ut non Imperatoris domicilium, sed latronis receptaculum videretur. Hæc, aliaque plura Pacatus: in quibus tamen non minus rhetorem, quam historicum agnoscas. Idem. Vide Notas ad II. Histor.

N 2

2 Here-

defensorem hæreticorum esse, sed vindicem: nihil actum morte Priscilliani, si Martinus exerceat illius ultionem. Postremo prostrati, cum fletu & lamentatione potestatem regiam implorant, ut utatur adversus unum hominem vi sua. Nec multum aberat, quin cogeret imperator Martinum cum hæreticorum sorte miscere. Sed ille licet Episcopis nimio favore esset obnoxius, non erat nescius Martinum fide, sanctitate & virtute cunctis præstare mortalibus: alia longe via Sanctum vincere parat. Ac primo secreto accersitum, blande appellat, hæreticos jure damnatos more judiciorum publicorum, potius quam insectationibus sacerdotum: non esse causam, qua Ithacii, cæterorumque partis ejus communionem putaret esse damnandam. Theognistum odio potius, quam causa fecisse discidium; eundemque tamen solum esse, qui se à communionem interim separavit: à reliquis nihil novatum. Quin etiam ante paucos dies² habita Synodus, Ithacium pronuntiaverat culpa non teneri. Quibus cum Martinus parum moveretur, rex ira accenditur, ac se de conspectu ejus abripuit. Et mox percussores his, pro quibus Martinus rogaverat, diriguntur. Quod ubi Martino compertum jam noctis tempore est, palatium irrupit. ³Spondet, si parceretur, se communicaturum,

¹ Hæreticos jure damnatos more judiciorum publicorum, potius quam insectationibus sacerdotum. Cautè Sancti patres civilem Magistratum interpellarunt, ut opem Ecclesiæ contra hæreticos ferret. Nam ab inferendo capitali supplicio eum magnopere dehortati sunt, ut ex Augustino & aliis patet. Unde & in Ecclesia Catholica usu receptum est, ut cum quis expetit à secularibus Magistratibus opem adversus hæreticos, ne Ithaciana partis consors & sectator esse videatur, contestationem illam occulte præmittere; nimirum sic se correctionem expetere delinquentium, ut tamen citra pœnam

sanguinis puniatur. Baronius.

² Habita Synodus. Burdigalensisne, de qua sub finem lib. 11. Sacra historia? quod sane non videtur. Nam Priscillianus quidem in ea hæreseos damnatus est & motus episcopatu: sed multum deinde temporis interjectum, cum provocasset ad principem, idemque Martini rogatu quoad Treviris fuit, cognitionem & sententiam suspendisset. Giffelinus.

³ Spondet, si parceretur, se communicaturum. Cur Martinus dimoverit Imp. ab inquisitione hæreticorum, causam Severus justissimam affert. Quia nimirum optimi quique Christiani, quorum palle-

caturum, dummodo ut & tribuni jam in excidium Ecclesiarum ad Hispanias missi retraherentur. Nec mora intercessit, Maximus indulget omnia. Postridie ¹Felicis Episcopi ordinatio parabatur, sanctissimi sane viri, & plane digni, qui meliore tempore sacerdos fieret. ²Hujus diei communionem Martinus inuit, fatius æstimans ad horam cedere, quam his non consulere, quorum cervicibus gladius imminebat. Veruntamen summa vi episcopis nitentibus, ut communionem illam subscriptione firmaret, extorqueri non potuit. Postero die se inde proripiens, cum revertens in via mœstus ingemisceret, se vel ad horam noxiæ communioni fuisse permixtum: haud longe à vico, cui nomen est Andethanna, qua vastas solitudines silvarum secreta patiuntur, prægressis paullulum comitibus, ille subsedit, causam doloris & facti accusante ac defendente invicem cogitatione pervolvens. Astitit ei repente Angelus: Merito, *inquit*, Martine compungeris, sed aliter exire nequisti. Repara virtutem, resume constantiam, ne jam non periculum gloriæ, sed salutis incurreris. Itaque ab illo tempore satis cavit, cum illa Ithacianæ partis communionem misereri. Cæterum cum quosdam ex energumenis tardius quam

pallentem ora jejuniis, & ex disciplina gravior esset incessus, facile pro hæreticis habiti fuissent absque diligentiori examine, & casti: cum ipsi Priscilliani ut laterent, secularibus se moribus conformarent, & solito more, pejerarent ac fallerent. Cuiam parcerent exploratores, si ipse Martinus ob magnam abstinentiam vultu pallens, in crimen ejus hæresis adductus fuit? Accidebat proculdubio in Hispaniis, quod de urbe Hieronymus tradit: *Quam, inquit, viderint pallentem atque tristem, miseram & Manichæam vocant.* Epist. XXII.

¹ *Felicis Episcopi ordinatio parabatur.*] Felix hic, una cum Martino, in causa

Ithaciana lapsus, & ab illis Episcopus Trevirensis ordinatus fuit, ut Marianus Scotus affirmat. Ejus meminit Concilium Taurinen. c. 5. *Illud decrevit prætereâ sancta Synodus, ut, quoniam Legatos Episcopi Galliarum, qui Felici non communicant, destinant, si quis ab ejus communionem sequestrare velit, in nostræ sanctæ pacis consortium suscipiatur.*

² *Hujus diei communionem Martinus inuit.*] Majore constantia Maximo ad id ipsum allicienti, nempe ut communicaret Episcopis partis Ithacianæ, Ambrosius restitit anno sequente, cum apud eum legatione fungeretur pro Valentiniano Imperatore. *Baronius.*

quam solebat, & gratia minore curaret, subinde nobis cum lacrymis fatebatur se propter communionis illius malum, cui se vel puncto temporis, necessitate, non spiritu, miscuisset, detrimentum sentire virtutis. Sedecim postea vixit annos, nullam Synodum adiit, ab omnibus Episcoporum conventibus se removit.

XVI. Sed plane, ut experti sumus, imminutam ad tempus gratiam multiplici mercede reparavit. Vidi præterea¹ ad pseudothyrum monasterii ipsius adductum energumenum, & prius quam ad limen attingeret, fuisse curatum.

XVII. Testantem quendam nuper audiui, cum in Tyrreno mari cursu illo, quo Romam tenditur, navigaret, subito turbinibus exortis, extremum vitæ omnium fuisse discrimen. In quo cum quidam Ægyptius negotiator necdum Christianus, magna voce clamaverit, *Deus Martini eripe nos*: mox tempestatem fuisse sedatam, seque optatum cursum cum summa placidi æquoris quiete tenuisse.

XVIII. Lycontius² ex Vicariis vir fidelis, cum familiam illius lues extrema vexaret, & inauditæ calamitatis exemplo per totam domum corpora ægra procumberent, Martini per litteras imploravit auxilium. Quo tempore vir
beatus

¹ *Ad Pseudothyrum.*] In tribus hisce opusculis unicum hunc locum ex ingenio non eriam è libris correxi, ac mutavi. Cum enim in Lazio & quatuor Lovan. esset pseudophoram, quintus autem Laurent. duplicem afferret scripturam, nempe pseudoforum & pseudoriform, quod posterius item Trudon. ostendit: ausus sum penultima syllaba extrita scribere *pseudothyrum*, ipsa sententia idem postulante. Quam (ut ex Langio meo intellexi) secutus olim Aldus, fores monasterii, supposuit. Accedit, quod Orosium huic nostro ætate supparem eadem Græca voce usum videbam lib. VII. cap. 6. Quæ ramentum itidem, ut hoc loco in manuscriptoris lib. depravata visitur, in pseudo-

cherum. Ammian. lib. 27. latentem posticam appellat, Horat. ad Torquatum, ex verbo fecit orationem, Atria, *inquit*, servantem postico falle clientem. *Giselin.*

² *Ex vicariis.*] Sic hoc dialog. cap. I. de Eucherio, more ejus seculi, quo eos qui ejusmodi muneribus, aut dignitatibus functi erant, ex præfecto, ex tribunis, ex consule, ex prætore, &c. appellabant, quomodo Rom. olim quaestorios viros, prætorios & consulares, nominabant, qui eos magistratus aliquando gessissent. Quin & posteriori ætate exconsules & exquaestores dicebant, ut ex Cod. Just. est discere, eadem ratione, qua eundem & pro consule & pro consulem nominabant. *Giselin.*

beatus rem esse promisit difficilem impetrari. Nam spiritu sentiebat, domum illam divino numine verberari: tamen non prius destitit septem totos dies, totidemque noctes orando & jejunando continuans, quam id quod exorandum receperat, impetraret. Mox ad eum Lycontius, divina expertus beneficia pervolavit, nuntians simul & agens gratias, domum suam omni periculo liberatam. Centum etiam argenti libras obtulit, quas vir beatus nec respuit, nec recipit. Sed priusquam pondus illud monasterii limen attingeret, redimendis id captivis continuo deputavit. Et cum ei suggereretur à fratribus, ut aliquid ex eo in sumptum monasterii reservaret; omnibus enim augustum esse victum, multis deesse vestitum: *Nos, inquit, Ecclesia & pascat & vestiat, dummodo nihil nostris usibus quæsisse videamur.*

XIX. Succurrunt hoc loco illius viri magna miracula, quæ facilius admirari possumus, quam referre. Agnoscitis profecto quod dico: multa sunt illius quæ non queunt explicari. Veluti istud est, quod nescio an ita, ut gestum est, à nobis possit exponi. ¹ Quidam è fratribus (nomen non ignoratis: sed celanda persona est, ne sancto viro verecundiam fecerimus) quidam ergo cum ad fornaculam illius carbonum copiam reperisset, & admota sibi fellula divaricatis pedibus super ignem illum nudato inguine resideret, continuo Martinus factam sacro tegmini sensit injuriam, magna voce proclamans: *Quis, inquit, nudato inguine nostrum incestat habitaculum?* Hoc ubi ille frater audivit, & ex conscientia quod increpabatur agnovit: continuo ad nos cucurrit exanimis, pudorem suum non sine Martini virtute confessus.

XX. Quodam itidem die dum in area, quæ parva admodum

¹ *Quidam è fratribus.*] Hæc duo, quæ sequuntur miracula, absunt à quinto libro Paulini. Ea autem Fortunatus iv. 19. 20. habet. Sextus autem liber mi-

raculorum Martini, complectitur ea quæ Severus non habet, quorum indiculum Paulinus à Perpetuo Episcopo Turonensi acceperat.

modum tabernaculum illius ambiebat in illo suo (quod nostis omnes) sedili ligneo resedisset, vidit duos dæmones in excelsa illa quæ monasterio supereminet, rupe consistere, inde alacres ac lætos vocem istiusmodi adhortationis emittere: *Heia te Briccio, Heia te Briccio*. Credo cernebant miserum eminus propinquantem, conscii quantam illi rabiem spiritus suscitassent. Nec mora, Briccio furibundus irrupit, ibi plenus insanix, evomuit in Martinum mille convicia. Objurgatus enim pridie ab eo fuerat, cur qui nihil unquam ante clericatum (quippe qui in monasterio ab ipso Martino nutritus) habuisset, equos aleret, mancipia compararet. Nam jam illo tempore arguebatur à multis, non solum pueros barbaros, sed etiam puellas scitis vultibus coemisse. Quibus rebus infelicissimus infano felle commotus, & ut credo, præcipue dæmonum illorum agitatus instinctu, Martinum ita aggressus est, ut vix manibus temperaret: cum quidem sanctus vultu placido, mente tranquilla infelicis amentiam per mitia verba cohiberet. Sed ita in eo nequam spiritus redundabat, ut ne sua quidem illi, quamvis vana admodum, mens subesset, trementibus labiis, incertoque vultu, decolor præ furore, rotabat verba peccati, se asserens sanctiorem: quippe qui à primis annis in monasterio inter sacras ecclesiæ disciplinas ipso Martino educante crevisset: Martinum vero & à principio, quod ipse diffiteri non posset, militiæ actibus forduisse, & nunc per inanes superstitiones & phantasmata visionum ridicula prorsus inter deliramenta senuisse. Hæc cum multa, atque alia etiam, quæ reticere melius est, acerbiora vomuisset, egressus tandem furore fatiato quasi qui se penitus vindicasset, rapidus ea qua parte venerat, recurrebat: cum interea, credo per Martini orationes, fugatis ab illius corde dæmonibus, reductus in pœnitentiam, mox revertitur, atque ad Martini se genua prosternit veniam poscens, fatetur errorem: nec sine dæmone se fuisse tandem

tandem sanior confitetur. Non erat apud Martinum labor iste difficilis, ut ignosceret supplicanti. Tunc & ipsi, & nobis omnibus sanctus exposuit, qualiter illum à dæmonibus vidisset agitari: se conviciis non moveri, quæ magis illi à quo essent effusa, nocuissent. Exinde cum idem Briccio multis apud eum magnisque criminibus persæpe premeretur, cogi non potuit¹ ut eum à Presbyterio submoveret, ne suam persequi videretur injuriam: illud sæpe commemorans, si Christus Judam passus est, cur ego non patiar Briccionem? Ad hæc Posthumianus? Audiatur, *inquit*, istud exemplum noster iste de proximo. Qui cum sit sapiens, immemor præsentium, immemor futurorum, si fuerit offensus, insanit, in sua se non habens potestate:² sævit in clericos, grassatur in laicos; totumque terrarum orbem in suam commovet ultionem: in qua per triennium jugiter dimicatione consistens, nec tempore, nec ratione sedatur. Dolenda hominis & miseranda conditio, etiamsi hac sola insanabilis mali peste premeretur. Verum ista ei patientiæ & tranquillitatis exempla referre sæpius Galle debueras, ut sciret irasci, & sciret ignoscere. Qui si istum ipsum breviter insertum sermonem meum in se prolatum forte cognoverit, sciat non magis ore inimici, quam amici animo me locutum: quia si fieri posset, optarem ut Martino potius Episcopo, quam Phalari tyranno similis diceretur. Sed istum, cujus commemoratio parum suavis est,

transea-

¹ *Ut eum à presbyterio submoveret.*] Hunc Briccionem sive Briccium Gregor. Turonensis narrat B. Martino Arcadii & Honorii anno 11. successisse, & eo munere annis 47. sanctissime, nonnullis tamen cum molestiis ac miseris obito, sepultum tandem fuisse in eadem basilica, quam B. Mart. vivus ædificaverat. Hist. l. 11. item l. x. Hujus tamen rei nullam à Severo factam esse mentionem, non possum satis demerari. *Giselin.*

² *Sævit in clericos, grassatur in laicos.*] Clerici apud Veteres à Laicis distincti, quod munus gerebant in Ecclesia publicum, quo distinguebantur ab iis, quibus non fuit cura Ecclesiæ. Deinde quia in pœnis ratio habebatur personarum; si clerici, majores erant; si laici, minores. Abusus ergo distinctionis est, ut populus æstimeretur prophanus, & clerici immunes fiant à civili gubernatione. *Perkinsius.*

transeamus, & ad Martinum nostrum Galle redeamus. Tum ego, cum jam adesse vesperum occiduo sole sentirem, *Dies, inquam, abiit, Posthumiane: surgendum est. Simul tam studiosis auctoribus cœna debetur.*

XXI. De Martino autem exspectare non debes, ut illa sit meta referendi. Latius ille diffunditur, quam ut ullo valeat sermone concludi. Ita interim de illo viro portabis Orienti. Sed dum recurris, diversasque regiones, loca, portus, insulas, urbesque præterlegis, Martini nomen & gloriam sparge per populos. In primis memento non præterire Campaniam, & si maxime cursus in devio sit, non tamen tibi tanti sint vel magnarum morarum ulla dispendia, quin illic adeas illustrem virum, ac toto laudatum orbe, Paullinum: illi, quæso te, primum sermonis nostri, quem vel hesterno confecimus, vel hodie diximus, volumen evolve: Illi omnia referes, illi cuncta recitabis, ut mox per illum sacra viri laudes Roma cognoscat: sicut primum illum nostrum libellum non per Italiam tantum, sed per totam etiam diffudit Illyricum. Ille Martini non invidus gloriarum, sanctarumque in Christo virtutum piissimus æstimator, non abnuet præfulem nostrum cum suo Felice componere. Inde si forte ad Africam transfretabis, referes audita Carthagini: licet jampridem, ut ipse dixisti, virum noverit, tamen nunc præcipue de eo plura cognoscat, ne solum ibi Cyprianum martyrem suum, quamvis sancto illius sanguine consecrata, miretur. Jam si ad lævam, Achaiæ sinum paullulum devexus intraveris, sciat

I Non abnuet Præfulem.] Videtur expetiisse Severus, ut vitam Martini scriberet Paulinus Nolanus. Ac in ea opinione est Gregor. Turon. ac Venantius Fortunatus, lib. 1.

*— Fide pollens Paullinus & arte
Versibus explicuit Martini dogma magistri.*

Sed errant, qui vitam Martini à Pauli-

no Seniore scriptam putant. Junior enim quidam fuit, cuius extant versus de Martino. Quod ostendit Baronius ad A. ccccii. Præsul nomen summi in Ecclesia honoris, idem quod *πρωτοπρεσβυτερος*, Antistes, Pontifex summus. *Salmf.*

2 Ad lævam, Achaiæ sinum.] Corinthiacum sinum significat, qui Achaiæ ad lævam est. *Ciselin.*

I Solam.

sciat Corinthus, sciant Athenæ, non sapientio-
rem in Academia Platonem, nec Socratem in carcere fortio-
rem. Felicem quidem Græciam, quæ meruit audire Apostolum
prædicantem: sed nequaquam à Christo Gallias dereli-
ctas, quibus donaverit habere Martinum. Cum vero ad
Ægyptum usque perveneris, quanquam illa suorum sancto-
rum numero & virtutibus sit superba, tamen non dedigne-
tur audire: quia illi, vel universæ Asiæ, in solo Martino
Europa non cesserit.

XXII. Cæterum cum Hierosolymam inde petiturus
ventis cursuum vela commiseris, negotium tibi nostri do-
loris injungo, ut si unquam illustris illius Ptolemaidis li-
tus accesseris, sollicitus inquiras, ubi sit consepultus noster
ille Pomponius: nec fastidias visitare ossa peregrina. Mul-
tas illic lacrymas, tam ex affectu tuo, quam ex nostris fun-
de visceribus. Ac, licet inani munere, ¹ solum ipsum flore
purpureo, & suave redolentibus sparge graminibus. Dices
tamen illi, sed non aspere, non acerbe, compatientis allo-
quio, non exprobrantis elogio: Quod si vel te quondam,
vel me semper audire voluisset, & Martinum magis quam
illum, quem nominare nolo, fuisset imitatus, nunquam à
me tam crudeliter disparatus, ignoti pulveris regione te-
geretur, naufragi sorte prædonis passus in medio mari
mortem, & vix in extremo nactus littore sepulturam. Vi-
deant hoc opus suum, quicumque ex illius abscessu mihi
nocere voluerunt: videant gloriam suam, & vel nunc ad-
versum me grassari desinant vindicati. Hæc cum maxime
flebili voce gemeremus, omnium lacrymis per nostra la-
menta commotis, cum ² magna quidem Martini admira-
tione,

¹ Solum ipsum flore purpureo, & suave
redolentibus sparge graminibus.] Ethni-
corum hic mos, ut notum. Qui & se-
puleris coronas appendebant floridas,
cujus ritus meminit Lucianus aliquo-
ties, ut in Scythia, & *ὡς ἐν τῇ ἐπι μισθῶ*

συνόλιον Christiani vero hoc non fa-
ciebant. Quo nomine etiam à paganis
accusati. Cæcilius apud Minucium in
Octavio: *Coronas sepulcris denegatis.*

² Magna quidem Martini admiratione.]
Festum ejus ad xi. Novemb. in Fastos
rela-

tione, sed non minore ex nostris fletibus dolore, discessum est.

relatum est. Qua die Christiani, turpe dictu, altera Bacchanalia vivunt, & anserina carne se faciunt. Cujus moris origo incerta est. Quæ communiter tradunt, id propterea fieri, quod anseres Martinum strepitu suo prodiderint, vel ei causa mortis, ex nimio esu anserinæ carnis fuerint; & alia hujus generis, mera commenta sunt, ut Magnus Vossius censet. Cujus opinio est (ut mihi Cl. Vir G. Andreas Richter perseripit) à Septentrionalibus populis, rusticana præsertim plebe, hanc festivitatem descendisse, cui avis illa inter præcipua mensæ fercula, sicut urbanis turdus vel perdix.

F I N I S.

